91. TIISTAINA 20. KESÄKUUTA 2000

kello 22.55

Päiväjärjestys

Ilmoituksia

Ensimmäinen käsittely

1) Hallituksen esitys laeiksi sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista sekä sosiaalihuoltolain muuttamisesta ja eräiksi niihin liittyviksi laeiksi 2917

Hallituksen esitys HE 137/1999 vp
Sosiaali- ja terveysvaliokunnan mietintö StVM 18/2000 vp
Lakialoite LA 173/1999 vp

Mietintöjen pöydällepano

2) Eduskunnan tilintarkastajien kertomus vuodelta 1999 2938

Kertomus K 7/2000 vp
Valtiovarainvaliokunnan mietintö VaVM 14/2000 vp

Puhetta johtaa ensimmäinen varapuhemies Anttila.

Nimenhuuto

Nimenhuudon sijasta merkitään läsnä oleviksi ne edustajat, jotka osallistuivat edelliseen täysistuntoon.

PÄIVÄJÄRJESTYKSEN ASIAT:

1) Hallituksen esitys laeiksi sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista sekä sosiaalihuoltolain muuttamisesta ja eräiksi niihin liittyviksi laeiksi

Ensimmäinen käsittely
Hallituksen esitys HE 137/1999 vp
Sosiaali- ja terveysvaliokunnan mietintö StVM 18/2000 vp
Lakialoite LA 173/1999 vp

Ensimmäinen varapuhemies: Käsittelyn pohjana on sosiaali- ja terveysvaliokunnan mietintö n:o 18. Ensin käydään asiasta yleiskeskustelu ja sen jälkeen otetaan lakiehdotukset yksityiskohtaiseen käsittelyyn.

Yleiskeskustelu:

[1] **Marjatta Vehkaoja /sd:** Arvoisa puhemies! Tässä alkuun jo pyydän anteeksi, että puheenvuoroni varmasti tulee ylittämään tuon 10 minuuttia johtuen asian laajuudesta, mutta ajattelin, että ehkä kokonaisaikaa voidaan näin säästää, kun menen tämän kohtuullisen kattavasti, kuitenkaan en liian moniin yksityiskohtiin mennen, läpi.

Esillä on siis hallituksen esitys sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista. Asia on varsin laaja ja osin monimutkainen. Tässä esittelypuheenvuorossa ei ole vielä mahdollisuutta mennä moniin yksityiskohtiin. Keskitynkin pääpiirteittäin kuvaamaan hallituksen esityksen historiaa ja tämän lain merkitystä. Tässä vaiheessa jo totean, että sosiaali- ja terveysvaliokunnan mietintöön liittyy kolme vastalausetta, jotka kaikki koskevat vain tiettyjä yksityiskohtia.

Laki potilaan asemasta ja oikeuksista on ollut voimassa vuodesta 92 lähtien. Mainittu laki on terveydenhuollon yleislaki. Vastaavaa koottua sääntelyä ei ole ollut lainkaan sosiaalitoimessa. Uuden perustuslain sosiaalisten oikeuksien lupaukset ovat hyvä syy saada aikaan tämä hallituksen esitys. Uudistus on välttämätön myös julkisuus- ja salassapito-, henkilötieto- ja holhoussäädöksiin tehtyjen muutosten takia. Viimeksi mainituista syistä valiokunnassa on hallituksen esityksen kanssa rinnakkain käsitelty myös potilaan asemaa ja oikeuksia koskevan lain muutoksia.

Asiakaslain puuttuminen sosiaalihuollosta on koettu selkeäksi puutteeksi, koska varsin usein asiakas tarvitsee yhtä aikaa molempien sektoreiden palveluja. Sektoreiden välinen tehtävänjako ei myöskään ole selkeä, josta syystä sama palvelu voi olla yhdessä kunnassa terveydenhuollon, toisessa taas sosiaalitoimen piirissä. Meillä on myös kuntia, joissa sektorit on jo hallinnollisesti yhdistetty.

Edellä mainitut seikat ovat olleet myös taustalla, kun mainituilta yleislaeilta on vaadittu niin pitkälle menevää rakenteellista ja sisällöllistä yhdenmukaisuutta kuin mahdollista. Tämä omalta osaltaan edistäisi mahdollisuutta toteuttaa sosiaali- ja terveydenhuollon saumaton hoito- ja palveluketju asiakaslähtöisesti.

Tarkoitus oli, että jo edellinen eduskunta olisi säätänyt nyt käsillä olevan lain, mutta valiokunta antoi pakit hallitukselle aivan kalkkiviivoilla juuri ennen vaaleja. Sosiaali- ja terveysvaliokunta vaati tuolloin, että myös sosiaaliasiakasta koskevaan lainsäädäntöön tuodaan muistutus- ja asiamiesjärjestely. Toinen syy vaatia uutta esitystä oli tyytymättömyys pankkisalaisuuden murtamiseen ensimmäiseksi toimeentulotukiasiakkailta.

Hallituksen uusi esitys annettiin eduskunnalle viime lokakuun lopussa. Perustuslakivaliokunta antoi lausuntonsa maaliskuun lopussa tänä vuonna ja hallintovaliokunta 9. päivänä toukokuuta. Kun valiokuntamme pyysi perustuslakivaliokunnalta vielä a-lausuntoa, saatiin se 14.6., ja valiokunnan lopullinen mietintö valmistui jo seuraavana päivänä. Aikaa on ollut siis, mutta on siitä ollut pulaakin. Edellä lueteltu aikataulu tarkoittaa, että emme saa hallituksen esitystä viedyksi kakkoskäsittelystä läpi ennen eduskunnan kesätaukoa.

Loppujen lopuksi aikataulu hakautui perustuslakivaliokunnalta pyydettyyn a-lausuntoon. Aina voidaan spekuloida, miksi tällaista lausuntoa pyydettiin. Valiokunta katsoi sen aiheelliseksi erityisesti asian merkittävyyden vuoksi mutta myös siksi, ettei perustuslakivaliokunnan ensimmäinen lausunto ollut kaikin osin mielestämme riittävän tarkka.

Ensimmäisen käsittelyn saamisella päätökseen salissa nyt ennen eduskunnan kesätaukoa saavutetaan mielestämme se merkittävä tavoite, että hallinto pääsee jo kesän aikana suunnittelemaan uudistusta koskevaa koulutusta ja ohjeistusta. Keskustelu osuu nyt eduskunnan työruuhkaan ja yöaikaan. Se ei tietenkään ole ollut kenenkään tavoite. Asia on sen väärtti, että se sietäisi ottaa esiin päivänvalossa. On syytä katsoa, että kakkoskeskustelu käydään syksyn alussa paraatipaikalta, paalupaikalta. Laki tulee voimaan, kun se on vahvistettu.

Arvoisa puhemies! Sosiaalihuollon asiakaslain tavoitteena on asiakkaan aseman vahvistaminen sekä asiakkaan itsemääräämisoikeuden ja itsehallinnon korostaminen. Nämä periaatteet ovat nykyisessä sosiaalitoimessa jo pääosin tuttuja. Hallituksen esityksessä periaatteet ja tavoitteet kirjataan nyt ensimmäistä kertaa koskemaan saman sisältöisinä koko sosiaalihuoltoa, niin jul-

kista kuin yksityistäkin. Hallituksen esitys on yksi toimi sosiaalilainsäädännön yksinkertaistamisessa.

Aivan erityisen huomion ansaitsee tässä yhteydessä sosiaalihuoltolakiin tehty muutos, jossa säädetään, että jokaisella kunnalla on oltava käytettävissään sellainen sosiaalihuollon asiakastyöhön osallistuva viranhaltija, jolla on sosiaalityöntekijän ammatillinen kelpoisuus. Pienimmät kunnat voivat toteuttaa lain säännöstä tietysti myös yhteistoimin. Lainmuutos vahvistaa sosiaalitoimen asemaa kunnissa ja parantaa yksityisen sosiaaliasiakkaan oikeusturvaa.

Sosiaalihuollon asiakkaan asemaa koskevan lainsäädännön yhteydessä on muutettu kaiken kaikkiaan seitsemää muuta lakia. Esitys on muuttunut sosiaali- ja terveysvaliokunnan käsittelyssä merkittävästi. Kaksi kolmasosaa ensimmäisen lain pykälistä on saanut uuden muotoilun. Lisäksi valiokunnan mietintöön liittyy kaksi lausumaa ja, kuten mainitsin, kolme vastalausetta. Valiokunnan mietintö käsittää liitteineen 63 sivua.

Voidaan sanoa, että sosiaali- ja terveysvaliokunta sekä sille lausuntonsa antaneet perustuslakivaliokunta ja hallintovaliokunta ovat tehneet jättityön. Haluan tässä kiittää kaikkia kollegojani siitä, että olette venyneet ja jaksaneet. Olemme käyneet sillä rajalla, että voidaan kysyä, onko eduskunta käynyt jo yleisen lainvalmistelun puolella. Asian käsittelyn yhteydessä on paljastunut, ettei toimialalla vielä ole hallittu sujuvasti uutta perustuslakia tai uusia julkisuus-, henkilötieto- ja salassapitosäännöksiä ja niiden merkitystä tälle toimialalle. Tehtävämme ei näistä syistä ole ollut helppo.

Sosiaalihuollon asiakkaan asemaa koskeva laki uhkaa jäädä hyvin vaikeaselkoiseksi. On arvioitu, että lain osoite sittenkin on ollut ennemmin alan työntekijät kuin asiakkaat. Pääasiallinen ongelma on koskenut sitä, missä määrin viitelainsäädännön pykäliä avataan tähän tekstiin näkyviin, missä määrin taas ei. Tässä suhteessa ei ole voitu olla täysin johdonmukaisia, vaan myös viittausten tärkeys on sanellut ratkaisuja. Hyvää asiassa on se, että tämä yleislaki on yhteinen työkalu niin työntekijöille kuin asiakkaillekin.

Arvoisa puhemies! Puutun seuraavassa joihinkin uudistuksen tärkeimpiin kohtiin.

Voitaneen sanoa, että sosiaaliasiamiestä koskeva 24 §, on nyt käsittelyssä olevan hallituksen esityksen näkyvin osa. Vaikka asiakkaiden neuvominen kuuluu jokaisen työntekijän toimenkuvaan, on nyt perustettavalla sosiaaliasiamiesjärjestelmällä erityinen sijansa asiakkaan aseman ja oikeusturvan parantajana. Sosiaaliasiamiehen tehtävänä on neuvoa asiakasta tämän lain soveltamiseen liittyvissä kysymyksissä. Hän myös avustaa asiakasta muistutuksen tekemisessä, tiedottaa asiakkaan oikeuksista, toimii asiakkaan oikeuksien edistämiseksi ja toteuttamiseksi sekä seuraa asiakkaiden oikeuksien ja aseman kehitystä kunnassa ja antaa siitä selvityksen vuosittain. Sosiaaliasiamiehelle annetut tehtävät ovat neuvontaa ja opastusta korostavia, mutta tosiasiassa edellyttävät varsin syvällistä sosiaalilainsäädännön tuntemusta.

Sosiaaliasiamiehiä voi olla kunnassa useita. Useammalla kunnalla taas voi olla yhteinen sosiaaliasiamies, tai sosiaaliasiamies ja potilasasiamies voivat olla jopa sama henkilö. Laissa ei ole säädetty sosiaaliasiamiehen pätevyydestä, mitä monet pitävät ongelmana. On kuitenkin aivan selvää, ettei sellainen henkilö, joka itse ei hallitse lainsäädäntöä, jossa hän neuvoo, voi toimia toisen neuvojana ja opastajana. Sosiaaliasiamiehen tehtävä on uusi, ja tehtävän voi useissa tapauksissa hoitaa oman toimen ohella myös ilman, että perustettaisiin uutta virkaa.

Sosiaaliasiamiestä koskevaan hallinnolliseen järjestelyyn ovat kristilliset jättäneet vastalauseen, joka noudattelee asian valmistelussa esillä olleita vaihtoehtoisia kaavailuja. Esillä oli siis vaihtoehto, jonka mukaan asiamiehet olisi sijoitettu lääninhallitusten yhteyteen. Tässä olisi korostunut ennen kaikkea asiamiehen puolueettomuus. Hallitus ei kuitenkaan tähän päätynyt lääninhallinnon nykyisen resurssipulan takia. Asiaan pitää palata, jos siihen ilmenee aihetta.

Sosiaaliasiakkaan asemaa koskevaan lakiin saatiin siis myös muistutusjärjestelmä. Tältä osin rakennelma vastaa lakia potilaan asemasta ja oikeuksista.

Arvoisa puhemies! Toinen tärkeä kohta, jonka noukin esiin laista, on asiakkaan oikeus hyvään palveluun ja laadultaan hyvään sosiaalihuoltoon, joita käsitellään tämän lain 1—5 §:ssä. Hallituksen esitys oli lähtenyt siitä, että olisi julkilausuttu asiakkaan oikeus vain hyvään kohteluun, ei hyvään palveluun. Valiokunta lisäsi hyvän palvelun 1 §:ään sekä oikeuden laadultaan hyvään palveluun lain 4 §:ään. Lisäyksellä ei ole tarkoitus lisätä nyt voimassa olevia subjektiivisia oikeuksia, vaan niistä säädetään erikseen.

Tällä käsitteellisellä lavennuksella valiokunta halusi kuitenkin päästä lähemmäs perustuslain kirjainta ja henkeä. Perustuslaissa on säädetty mainittu oikeus esimerkiksi sen 19 §:ssä: "Julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut - -." Useat näkivät, että esimerkiksi jo tämän pitäisi sinällään johtaa kirjauksiin asiakaslain pykälätasolla. Laissa potilaan asemasta ja oikeuksista palvelut on kiinnitetty kulloisiinkin taloudellisiin resursseihin. En usko, että tämä mielenkiintoinen aprikointi on tekemällämme ratkaisulla vielä kokonaan ohi.

Myös palvelu- ja hoitosuunnitelmasta tuli asiakkaan oikeus. Sitä käsitellään 7 §:ssä. Hallituksen esityksessä on uutta, että asiakkaan oikeus palvelu- ja hoitosuunnitelmaan nyt todetaan selkeästi. Suunnitelma on laadittava aina, ellei kysymyksessä ole tilapäinen neuvonta ja ohjaus tai ellei suunnitelman laatiminen muutoin ole ilmeisen tarpeetonta. Palvelusuunnitelman kautta synnytetään konkreettisia oikeuksia ja sitoudutaan palvelujen tuottamiseen. Yhteistyössä laaditulla palvelusuunnitelmalla voidaan luoda mielekkäitä palvelukokonaisuuksia.

Arvoisa puhemies! Hallituksen esityksen vaikeimmat kohdat liittyivät alaikäisen asiakkaan asemaan, jota käsitellään 10 ja 11 §:ssä, sekä salassapitoon ja tietojen antamiseen, joista mainitsen 17, 18 ja 20 §:n. Viime mainittuun kokonaisuuteen liittyy vielä erityisenä kysymyksenä niin sanottu pankkisalaisuuden avaaminen. Minulla ei ole tässä esittelypuheenvuorossa mahdollisuutta mennä näihinkään kysymyksiin kovin syvälle. Ehkä keskustelussa on mahdollisuus palata yksityiskohtiin.

Hallituksen esitykseen kirjoitetut säännökset alaikäisen itsemääräämisoikeudesta ja alaikäisen kuulemisesta liittyvät perusoikeusjärjestelmäämme vahvistettuun periaatteeseen lapsen oikeudesta tulla kuulluksi myös itsenäisenä subjektina ja oikeudesta saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. Samalla kun lapselle annetaan edellä kuvattuja oikeuksia, ne saattavat olla ristiriidassa hänen huoltajansa oikeuksien kanssa.

Perustuslakivaliokunta teki 10 §:n 3 momentin säätämisjärjestykseen liittyvän huomautuksen. Hallintovaliokunta esitti momentin siirtämistä 11 §:ään. Nämä huomautukset valiokunta on luonnollisesti ottanut huomioon.

10 §:n 4 momentin osalta, jossa käsitellään edunvalvojaa, perustuslakivaliokunta huomautti, ettei ole perusteita estää vanhempien tietojensaantioikeutta, minkä takia muutettiin vähän momenttien sijainteja ja poistettiin yksi viittaussäännös.

Edellä luetellut kohdat liittyvät erityisesti tilanteisiin, joissa lapsen huostaanottoa joko valmistellaan tai joissa lapsi on jo huostaanotettu ja tilanteet ovat siitä syystä vanhempien ja lapsen sekä siihen liittyen yksityis- ja perhe-elämän suojan kannalta erityisen herkkiä.

Perustuslakivaliokunta teki myös hallituksen esityksen 17 §:n 4 momentista säätämisjärjestystä koskeneen huomautuksen. Siinä käsitellään tietojen antamista muulle henkilölle tai yhteisölle. Valiokunta katsoi, että säätely oli tällä kohtaa liian väljä. Hallituksen esityksen perusteluissa mainitaan tällä kohdin esimerkiksi isännöitsijät ja talonmiehet. Kun sosiaalihuollon asiakirjat ovat pääsäännön mukaan salassa pidettäviä, oli perustuslakivaliokunnan huomautus odotettu. Olimme kuuliaisia ja muutimme perustuslakivaliokunnan vaatimaan suuntaan tuota muotoilua myös.

Arvoisa puhemies! Viimeisimpänä mutta ei vähäisimpänä käsittelen vielä hallituksen esityksen 20 §:n 1 ja 2 momentin säännöksiä eli pankkisalaisuutta. Voidaan sanoa, että tämä kohta on saanut julkisuudessa kaikkein suurimman huomion. Niin tapahtui oikeastaan myös valiokunnassamme. Tältä osin valiokunnan mietintöön sisältyykin kaksi vastalausetta.

Voidaan liioittelematta sanoa, että hallituksen esitys pankkisalaisuuden murtamisesta perustuu kokoomuksen eduskuntaryhmän puheenjohtajan ed. Zyskowiczin keväällä 98 käynnistämään keskusteluun toimeentulotuen väärinkäytöksistä. Kun sosiaali- ja terveysvaliokunta palautti hallituksen esityksen ensimmäisen version uuteen valmisteluun kevättalvella 99, pankkisalaisuuden avaamisesta annettiin varoittava evästys. Silloisessa valiokunnassamme oli se käsitys, ettei pankkisalaisuutta pidä avata ensimmäisenä kaikkein köyhimpien kohdalla. Kävi toisin. (Ed. Huotari: Se oli silloin!) — Anteeksi? (Ed. Huotari: Se oli silloin!) — Hallituksen uudessa esityksessä ideasta ei luovuttu.

Toimeentulotuen väärinkäytöksiä on viime vuosina tutkittu muun muassa Kelan toimesta ja havaittu ne liikevaihtoon nähden vähäisiksi. Suurimpina väärinkäytösten syinä pidetään harmaa-

ta taloutta sekä perhesuhteen väärää ilmoittamista. Vasta näiden syiden jälkeen tulee kerrottua suurempi varallisuus rahalaitoksissa. Voidaan siten olettaa, ettei pankkisalaisuuden avaamisella tule olemaan suurta vaikutusta väärinkäytöksiin. Tässä yhteydessä on muistutettava myös normaalista takaisinperintämahdollisuudesta, kuten myös siitä, että toimeentulotukiprosessi ei yleensä edes käynnisty, ellei asiakas toimita tiliotteita ym. asiaan vaikuttavia tositteita.

Korostettakoon, että jokaisen asiakkaan välittömään toimeentulotuen tarpeeseen on vastattava aivan riippumatta siitä, onko tietojen hankinta rahalaitoksen suuntaan käynnistetty tai onko päätöksestä valitettu. Pankkisalaisuuden avaaminen näyttää jääneen näiden pykälään tehtyjen muutostenkin jälkeen monille kansanedustajille periaatekysymykseksi, minkä hyvin ymmärrän.

Perustuslakivaliokunta ei antanut säätämisjärjestykseen liittyvää huomautusta 20 §:n 2 momentin johdosta. Sen sijaan se puuttui saman pykälän 1 momenttiin, jossa mainittujen tiedonsaantiedellytysten on kuitenkin oltava voimassa, ennen kuin pankkimomenttia voidaan soveltaa. Valiokuntamme halusi säilyttää epäilyn rahalaitostietojen hankkimisen edellytyksenä. Perustuslakivaliokunta piti hallituksen esityksen muotoilua sosiaaliviranomaisen tiedonsaantioikeudesta liian laajana ja jopa perustuslain vastaisena ja vaati muotoilua muutettavaksi siten, että tietojen luovuttaja voisi kieltäytyä tietojen antamisesta erityisestä syystä, ennen kuin tämä kohta voitaisiin säätää tavallisen lain säätämisjärjestyksessä.

No, ehkä tästä se varsinainen aivojumppa valiokunnassamme sitten alkoikin, koska neuvoksemme kertoi, että vastaavaa kieltäytymisoikeutta ei entuudestaan lainsäädännössä tunnettu. Sosiaali- ja terveysvaliokunta otti perustuslakivaliokunnan lausunnon huomioon konstruoimalla 2 momenttiin hallintopäätöstä koskevan edellytyksen. Näin pyynnöstä saada asiakasta koskeva tieto rahalaitoksesta tehdään erillinen päätös, josta sekä asiakas että rahalaitos voivat valittaa. Tämä muutos tyydytti säätämisjärjestyksen osalta sitten perustuslakivaliokuntaakin.

Mielenkiintoinen yksityiskohta on, että hallituksen esityksessä ei käytetä sanaa "pankki" vaan "rahalaitos". Valiokuntamme on mietintöön kirjoittanut auki, että kyseessä ovat rahoitustarkastuslain 2 §:n mukaan Rahoitustarkastuksen valvottavina olevat laitokset ja yhteisöt panttilainaamoista vakuutusrahastoihin. Tämä tulkintamme todennäköisesti edelleen nostaa kynnystä käyttää niin sanottua pankkipykälää. Tässä yhteydessä on syytä mainita, että pankkipykälä voi palvella myös tapauksissa, joissa haetaan esimerkiksi oikeudenmukaista elatusmaksutasoa.

Hallituksen esitykseen nähden pankkisalaisuuden murtamisen kynnys nousi siis valiokuntakäsittelyssä olennaisesti. Uskomme, että kynnyksen nostaminen tulee tarkoittamaan sitä, että pykälän merkitys on erityisesti ennalta ehkäisevä. Korostaakseen kuitenkin kansalaisten yhdenvertaisuutta lain edessä valiokuntamme liitti nimenomaan tähän pankkipykälän kohtaan myös lausuman, joka kuuluu seuraavasti: "Eduskunta edellyttää, että hallitus selvittää miten pankkisalaisuuden piiriin kuuluvien tietojen luovuttamista koskevat säännökset voidaan yhtenäistää siten, että eri hallinnonalojen viranomaisille (mm. vero-, elinkeino-, työvoima- ja sosiaaliviranomaiset) annetut oikeudet rahalaitostietoihin säädetään yhtenäisin periaattein ja siten, että kansalaisten yhdenvertaisuus ja yksityisyyden suoja turvataan." Omasta puolestani haluan tässä vielä alleviivata ponnen merkitystä ja tärkeyttä. Lainsäädäntötyötähän on jo tämän hallituksen esityksen jälkeen jatkettu ja ollaan jatkamassa, ja on yhteinen tehtävämme huolehtia, että tämä lausuma myöskin tulee todeksi.

Arvoisa puhemies! Pyydän vielä kerran anteeksi esittelypuheenvuoroni pituutta, mutta toivon sen palvelevan edessä olevaa keskustelua parhaalla mahdollisella tavalla.

[2] **Marjaana Koskinen /sd:** Arvoisa rouva puhemies! Koska ed. Vehkaoja esitteli laajasti sosiaalihuollon asiakkaan asemaa koskevan lainsäädännön, keskityn ainoastaan lähinnä vastalauseeseen numero 2. Olen aikaisemmin ammatiltani ollut sosiaalityöntekijä ja työskennellyt toimeentulotukiasiakkaiden kanssa ja viime kaudelta muistan, kun tätä lainsäädäntöä oltiin myös tuomassa. Vaikka on saatu aikaiseksi ponsi, että elinkeino-, verotus- ym. etuuksia koskeva pankkisalaisuuspykälä avataan, ne perustelut eivät kuitenkaan riitä. Olen katsonut, että säännöstä pitää katsoa kansalaisten yhdenvertaisuusperiaatetta loukkaavana, eli sosiaalihuollon asiakkaitten pankkisalaisuus murretaan, mutta ei vielä muiden ryhmien.

Kun tiedetään, että on perässä tulossa Kansaneläkelaitoksen lakipaketti, jossa on esimerkiksi yleinen asumistuki ja Kelan kuntoutusraha ja tar-

veharkintainen sairauspäiväraha, joissa myös pankkisalaisuus tullaan murtamaan, niin nyt odottaisi, että jos pontta tullaan noudattamaan, niin mukaan tulevat elinkeinotuet, maataloustuet ja yritystuet eli maa- ja metsätalousministeriö lähtee välittömästi valmistelemaan, samaten valtiovarainministeriö sekä kauppa- ja teollisuusministeriö, pankkisalaisuuden murtamista näitten etuuksien kohdalta, jotka ovat yhteiskunnan tukea. Sen takia vastalause on tehty, koska näen tämän niin, että sosiaalihuollon asiakkaiden eli köyhimpien ihmisten kanssa voidaan tehdä periaatteessa mitä vain.

Kun sosiaalitoimen taholta tehdään rahalaitostiedustelu, asiakkaat tulevat leimatuiksi. Jos on kysymys esimerkiksi yrittäjästä, tulevaisuus voi olla aika hankala, tai jos parhaillaan neuvotellaan tulevaa lainaa, voi käydä niin, että lainaa ei todella tulla saamaan.

Kun pankkisalaisuuden murtamista on perusteltu sillä, että väärinkäytöstilanteet estettäisiin tätä kautta, niin täytyy muistaa, että sosiaalitukien väärinkäytöksistä tehtyjen selvitysten mukaan nämä eivät ole erityisen laajoja eivätkä markkamäärät merkittäviä. Asiantuntijakuulemisen yhteydessä tuli esille se, että yleisimmin väärinkäytökset toimeentulotuissakin liittyvät harmaaseen talouteen — joku voi olla pimeissä töissä tai asuu jonkun henkilön kanssa yhdessä ja sitä ei välttämättä tiedetä — eivätkä niinkään siihen, että pankissa olisi rahaa tilillä.

Tässä samassa yhteydessä täytyy muistuttaa siitä, että jo tällä hetkellä esimerkiksi Turun sosiaalitoimisto vaatii, kun asiakas tulee ensimmäiselle käynnille, että tiliotteet ovat mukana. Asiointia ei tapahdu muuten. Kun tulee jatkokäynti, edelleen tiliotteet vaaditaan tietyiltä kuukausilta. Ei tämä pykälä oikeastaan ole senkään suhteen perusteltu, ettei tietoa olisi olemassa pankkiasioista ja siitä, mitä ihmisten tileillä on. Täytyy muistaa, että sosiaaliturvaan liittyvät talousrikokset ovat todella rahamääriltään useimmiten aivan toista luokkaa kuin esimerkiksi maataloustukeen tai muihin tukimuotoihin tai konkursseihin liittyvät markkamäärät.

Ehdotetun kaltaiset merkittävät poikkeukset salassapitosäädöksistä tulee arvioida laajemmassa yhteydessä ja säätää niistä niin, että kaikissa etuuksissa, jotka ovat yhteiskunnan tukea, pankkipykälät avataan, että tulee yhdenmukainen kohtelu.

Täytyy muistuttaa myös siitä, että kun tässä on malli, että rahalaitokselta tiedustelu voidaan tehdä, niin se lisää entisestään byrokratiaa. Meillä on kehitetty aika hyvä järjestelmä siinä, että sosiaalityöntekijät ja asiakaskanslistit voivat yhdessä työskennellä niin, että asiakaskanslisti tekee pohjatyön ja sosiaalityöntekijä ottaa asiakkaan vastaan ja tekee päätöksen. Tämä on taas yksi byrokratiaa lisäävä lenkki, ja kuitenkaan sosiaalityöntekijöitten tai asiakaskanslistien määrää ei tulla lisäämään, koska kunnilla on niukat resurssit, enkä usko, että vaikka hyväksyisimme lainsäädäntöpaketin, ensimmäistäkään sosiaalityöntekijän lisävirkaa tulee.

Mielestäni on olemassa perusteet sille, että rahalaitospykälää ei lähdetä avaamaan. Tämä on tullut kokoomuksen vahvasta tahdosta. Laki henkii sitä, että sosiaalihuollon asiakkaat ovat vilpillisiä ja epärehellisiä ja heitä pitää valvoa. Mielestäni se on huonoa hallintokulttuuria, koska tiedän tarkkaan, kun olen työskennellyt sosiaalityöntekijänä, että suhde perustuu luottamukseen työntekijän ja asiakkaan välillä, eikä luottamus tule siitä, että koko ajan epäilee, että asiakas on vilpillinen, vaan suhde on todella luottamuksellinen.

Muutaman sanan haluan sanoa, kun ed. Rehulalla on seuraava puheenvuoro, vastalauseesta n:o 3. Siinä esitetään, että verottaja voisi tehdä kyselyn eikä sosiaaliviranomainen tee rahalaitoskyselyä. Kun olen Turun verotarkastusosaston virkamiesten kanssa keskustellut siitä, niin ongelmia on ainakin ajan suhteen. Jos verottaja tekee kyselyn, tulee kestämään todella pitkän ajan, ennen kuin tieto saadaan, vähintään kuukauden päivät. Verottajan taholta on myös ilmoitettu, että jos ihmiset haluavat huijata, niin tyhmiä huijareita ei olekaan, että rahat olisivat pankissa. Jos rahalaitospykälät avataan ja halutaan tarkistaa tilit, niin varmastikaan rahat eivät ole pankissa, vaan ne ovat jossakin aivan muualla.

Toinen asia, joka liittyy verottajakuvioon, on se, että kun sosiaaliviranomainen haluaisi verottajalta rahalaitostiedon, se on huonoa hallintoa. Ainut hyvä puoli siinä kohtaa on se, että se ei leimaa, koska verottajalla on periaatteessa oikeus saada kenen tahansa veronmaksajan pankkitietoja tälläkin hetkellä, eli leimaava vaikutus jää pois. Mutta käytännössä se on erittäin hankala toteuttaa, lähestulkoon mahdoton, koska hallintojärjestelmä ei toimi niin ja ajat tulevat erittäin pitkiksi.

Kaiken kaikkiaan toivon, että salista löytyy ihmisiä, jotka yhtyvät siihen näkemykseen, että rahalaitospykälää ei avata. Tulen yksityiskohtaisessa käsittelyssä tekemään muutosehdotuksen, että 20 §:n 2 momentti tullaan hylkäämään eli poistetaan, ja se tarkoittaa sitä, että sosiaalihuollon asiakkaan pankkisalaisuutta ei tulla murtamaan.

[3] **Juha Rehula /kesk:** Arvoisa rouva puhemies! Hallituksen esitys laeiksi sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista sekä sosiaalihuoltolain muuttamisesta selkiinnyttää sosiaalihuollon asiakkaan asemaa sekä luo pohjaa viranomaisen työlle. Niin kuin valiokunnan puheenjohtajakin jo totesi, lain valmistelua ei voi pitää edes välttävänä, onhan valiokuntakäsittelyn yhteydessä jouduttu muuttamaan ja uudelleen kirjaamaan kahta kolmattaosaa ensimmäisestä laista, siihen hallituksen esitykseen kuuluneista pykälistä. Tätä ei voi pitää hyväksyttävänä, semminkin kun osa muutoksista on jouduttu tekemään merkittäviin periaatteellisiin kysymyksiin eikä kyse ole ollut useimmissa tapauksissa poliittisesta, vaan juridisesta harkinnasta ja muutoksista. Valiokunnan lausumaehdotus tämän lain seurannasta puoltaakin erinomaisesti paikkaansa.

Nyt hyväksyttävässä laissa on monia kysymyksiä esiin nostavia asioita. Onko laki sittenkään tehty asiakkaan edun valvomiseksi vai vain viranomaisen työn parantamiseksi? (Ed. Stenius-Kaukonen: Hyvä kysymys!) Toisaalta tätäkin voi pitää kehityksenä, jos se vie eteenpäin. Mutta kun lain otsikko on Laki asiakkaan asemasta sosiaalihuollossa, tämän kysymyksen voi hyvin esittää. Lakia lukiessa nimittäin voi löytää monia vivahteita siihen suuntaan, että kyse onkin viranomaisen toimiin ja toimintamahdollisuuksiin puuttumisesta ja niiden kehittämisestä.

Meidän ryhmäämme keskusteluttivat monen muun asian lisäksi lain 10 ja 11 §, joissa puututaan alaikäisen asemaan hänen huoltajaansa nähden. Hallituksen esityksen muuttaminen tältäkin osin sai sen sisältöisen muotoilun, joka ryhmäämme tyydyttää. Maailman muuttuessa on hyväksyttävä se lähtökohta, että voi olla tilanteita, joissa on parempi, että lapsen huoltaja ei saa tietoja silloin, kun huoltaja ei voi puolueettomasti lapsen etua valvoa.

Arvoisa rouva puhemies! Lain 20 §:ssä esitetään murrettavaksi sosiaalihuollon asiakkaan pankkisalaisuus. Säännöksen tavoitteeksi on asetettu ehkäistä väärinkäytöstilanteita. Keskusta tukee kaikkia niitä toimenpiteitä, joilla pyritään ehkäisemään toimeentuloturvaan sekä muuhun sosiaaliturvaan liittyviä väärinkäytöksiä. Tämä on tärkeää jo pelkästään yleisen edun ja koko järjestelmän hyväksyttävyyden kannalta. Mahdollisissa epäilytapauksissa viranomaisilla tulee olla mahdollisuus toimenpiteisiin, joilla mahdollisia väärinkäytöksiä voidaan saada selvitetyksi. Rikolliseen toimintaan on voitava puuttua lainsäädännöllä, ja sen hengellä on luonnollisestikin oma ennalta ehkäisevä vaikutuksensa myös käytännön toimiin.

Emme hyväksy pankkisalaisuuden murtamista esitetyssä muodossa. Vaikka asianomaiselle säännökselle ei perustuslain asettamia esteitä olekaan, on kysymys merkittävästä periaatteesta. Lähtökohtana tulee pitää sitä, että pohjimmiltaan asiakas toimii rehellisesti ja luotettavasti. Tietojen hankinnassa on kunnioitettava asiakkaan itsemääräämisoikeutta sekä pidettävä kaikissa tapauksissa asiakkaan tietojen ilmoitusvelvollisuutta ensisijaisena. Kansalaisten yhdenvertaisuus ja yksityisyyden suoja on pystyttävä turvaamaan. Sosiaalihuollon asiakkuuden ei tulisi paljastua missään vaiheessa.

Asiakkaan aseman turvaaminen jää tehdyssä esityksessä edelleen avoimeksi, vaikka oikeuden suojaa ja turvaa on lain käsittelyn yhteydessä pystyttykin valiokuntakäsittelyn aikana parantamaan hallituksen alkuperäisestä esityksestä. 20 §:ään on kuitenkin jäämässä merkittäviä periaatteellisia avoimia kohtia. Onko suotavaa ja tarpeen, että pankki saa tiedon asianomaisen henkilön asiakkuudesta sosiaalihuollossa, ja mitä vaikutuksia tällä on henkilön pankkisuhteeseen jatkossa, niin kuin ed. Marjaana Koskinenkin edellä kyseli? On ennustettavissa, että asianomaisella kyselyllä on vaikutuksensa asiakkaan myöhempään pankkisuhteeseen esimerkiksi lainansaannin tai luottokorttien hankkimisen osalta pidemmälläkin aikavälillä, semminkin kun jo nyt on julkisuudessa käyty keskustelua siitä, että niin sanotut huonot asiakkaat tulee saada pois pankkien asiakkuudesta. Samalla pankki saa tiedon siitä, että sosiaalihuollon viranomainen epäilee asiakkaan luotettavuutta ja tietojen oikeellisuutta.

Lainsäädäntöä uudistettaessa tulee asiakkaan sosiaalihuollon asiakkuus pystyä suojaamaan niin, ettei siitä aiheudu hänelle tarpeetonta vahinkoa. Myös riski virheelliseen tiedonpyyntöön tu-

lee pystyä minimoimaan. Vaikeuksia tullee tuottamaan myös se, että toimeentuloturvaa toteutettaessa tarvitaan perhekohtaisia tulotietoja, ja se, kuinka laajalle perhettä tällöin tulkitaan.

Arvoisa rouva puhemies! Esitys ei ole aukoton. Esitetty tapa tietojen saantiin ei edelleenkään poista mahdollisuuksia tietojen salaamiseen asiakkaan niin halutessa. Esityksessä määrittelemättä jääviä rahalaitoksia tai niihin rinnastettavia yhteisöjä on varsinaisten pankkien lisäksi nykymaailmassa useita. Rahalaitoksen määritteleminen on jäänyt vajavaiseksi, sillä onhan pankkitoiminnan luonteista toimintaa harjoittavia muitakin yhteisöjä kuin varsinaiset pankit.

Toisekseen sosiaalityöntekijän resurssit jäljittää asiakkaan mahdollisia pankkitilitietoja useista rahalaitoksista ja asiakkaan kotipaikkaan nähden kaukana olevista yksiköistä ovat rajalliset. Saamamme asiantuntijalausunnon perusteella sosiaalihuollon viranomaisella on toki ammattitaitoa arvioida pankkitiedustelun tulosten ja asiakkaan itsensä ilmoittamien tietojen mahdolliset ristiriitaisuudet. Sen sijaan tarvitaan mitä ilmeisimmin kaikissa tapauksissa viranomaisapua, mikäli tiedot antavat aiheen jatkotoimille. Tällä saattaa olla omat haittaavat vaikutuksensa muun muassa harmaan talouden selvittämiselle ja tutkinnalle.

Edellä todetun pohjalta on perusteltu syy, vaikka täällä äsken toisin väitettiin, pykälämuotoiluun, jolla toisaalta turvattaisiin niin asiakkaan asema ja anonyymiys rahalaitokseen nähden, kun toisaalta olisi mahdollisimman kattavasti ja luotettavasti myös mahdollisuus saada ne tiedot, jotka sosiaalihuollon viranomainen lisätiedoikseen epäilyksenalaisessa tilanteessa tarvitsee. Siksi esitämmekin, että oikeus tietojen pyytämiseen sosiaalihuollon viranomaisen toimeksiannosta olisi verottajalla, jolla jo nyt on laaja oikeus tilitietoihin.

Ed. Marjaana Koskinen äsken kyseenalaisti tämän muotoilun. Myönnän sen, että tämä on hankala. Tämä on aikaavievä. Mutta lähtökohta on se, että tapauksia on erittäin vähän. Toisekseen täytyy olla vankka syy epäillä, että tällaiseen toimenpiteeseen ryhdytään. Korostan kolmanneksi ennalta ehkäisevää vaikutusta, että tällainen pykälämuotoilu ylipäätänsä tehdään. Neljänneksi, jos syy tämän kaltaiseen toimenpiteeseen on se, että tämä on hyvän hallinnon vastaista, minusta tässä on kuitenkin suuremmasta periaatteessa kysymys, tästä pankkisalaisuuden murtamisesta, kuin siitä, että tällä kohtaa tällainen mahdollisuus suotaisiin, varsinkin kun verottajalla jo tänä päivää on mahdollisuus hankkia tilitietojamme niitä tarvitessaan.

Arvoisa rouva puhemies! Rahalaitoksia koskevat salassapitosäännökset on säädetty kaikkien rahalaitosten asiakkaiden suojaksi. Viranomaisen oikeus tässä yhteydessä saada rahalaitoksesta tietoja on loukkaavaa kansalaisten yhdenvertaisuusperiaatetta kohtaan, ellei vastaavia toimenpiteitä olla valmiita säätämään myös muuta lainsäädäntöä koskien. Tässä olen ed. Marjaana Koskinen kanssa täsmälleen samaa mieltä. Myös aloittaminen etukäteen tiedostaen se, että kyse on muutoinkin heikommasta kansanosasta, on kyseenalaista. Tämä taitaa olla kokoomuksen tahto, että näin toteutuu. Mielestämme yleiset pankkisalaisuuden piiriin kuuluvat säännökset tulee tarkistaa ja selvittää laajemmin niin, että henkilöiden yhdenvertainen kohtelu voidaan taata heidän sosioekonomisesta asemastaan riippumatta luoden samalla yhtenäiset periaatteet ja perusteet. Tältä osin keskustan ryhmä voi yhtyä valiokunnan mietintöön lisäämään lausumaehdotukseen semminkin, kun jo nyt voidaan ennustaa, että lähitulevaisuus tuo käsittelyymme esimerkiksi Kansaneläkelaitokselle sorvattavissa olevan lain sen nykyistä parempaan tiedonsaantiin.

Edellä läpi käymäni perusteella tulemme tekemään vastalauseessa 3 olevan esityksemme lain yksityiskohtaisessa käsittelyssä.

[4] **Marjatta Stenius-Kaukonen /vas:** Arvoisa puhemies! Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta on tärkeä laki. Se on saanut alkunsa eduskunnasta, joka vaati myöskin sosiaalihuollon asiakkaan asemasta omaa lakia silloin, kun lakia potilaan asemasta ja oikeuksista säädettiin. Tämä hallituksen esitys pitää sisällään monia asiakkaan kannalta tärkeitä asioita.

Asiakaslähtöisyyden ja myöskin luottamuksellisuuden on 1 §:ssä sanottu olevan lain tarkoitus. On tärkeää, että valiokunta oli valmis lisäämään hyvän kohtelun ohella lain tarkoituspykälään myöskin hyvän palvelun ja laadultaan hyvän sosiaalihuollon. Hämmästyttää hieman se keskustelu, jota valiokunnassa käytiin siitä, onko asiakkaalla oikeus saada hyvää palvelua, onko asiakkaalla oikeus saada laadultaan hyvää sosiaalihuoltoa. Se on mielestäni itsestäänselvyys, joka lähtee jo perusoikeuslainsäädännöstä. Sen

vuoksi sen lisäämisen lakitekstiin ei olisi pitänyt olla ongelma. Mutta yhtä kaikki tämä ongelma on ratkaistu, ja nämä sisältyvät tekstiin.

Palvelu- ja hoitosuunnitelman laatiminen aina, ellei siihen ole ilmeistä estettä, on mielestäni erittäin tärkeä kohta tässä laissa. Meillä on jo useita lakeja, joissa palvelu- ja hoitosuunnitelmasta puhutaan ja todetaan, että sellainen tulisi laatia, mutta kun siihen ei ole velvoitetta, aivan liian usein se jää laatimatta. Juuri asiakaslähtöisesti palveluja ja palveluketjuja suunniteltaessa, niin kuin äsken puhuimme, makropilottilaissa palvelu- ja hoitosuunnitelma on olennainen tekijä, jossa käydään lävitse ne tarpeet, joita asiakkaalla on.

Ei voi liikaa korostaa sitä, että tämä laki lähtee siitä, että nämä asiat on ratkaistava asiakkaan eikä viranomaisten lähtökohdista. Tänä päivänä edelleen meillä on aivan liian paljon organisaation tarpeista lähteviä tapoja järjestää palveluja. Sitä, että tämä ajattelu on kautta linjan omaksuttu tässä laissa ja monissa muissa laeissa, esimerkiksi Terveydenhuolto 2000 -projektissa, pidän erittäin tärkeänä, mutta vaatii vielä paljon työtä, että käytännöt saadaan muuttumaan. Potilaan itsemääräämisoikeutta korostetaan myöskin erityisesti 8 ja 9 §:ssä.

Lapsen asemaa koskevat 10 ja 11 § ovat myöskin saaneet uuden muodon valiokunnan ehdotuksina. Alaikäisen oikeus kieltäytyä antamasta tietoja lailliselle edustajalleen on eduskunnan useiden aiempien vaatimusten tuloksena syntynyt, ja pidän perusteltuna, että tällainen lapsen oikeuksia koskevasta sopimuksesta lähtevä oikeus lapselle on säädetty. Samanaikaisesti on mielestäni tärkeää, että turvataan se, että vanhemmat saavat riittävät tiedot, jotta he voivat myöskin huolehtia siitä kasvatus- ja huolenpitotehtävästä, joka heillä lainsäädännön mukaan on.

Laillisen edustajan nimeäminen lapselle merkitsee sitä, että laillinen edustaja niissä tehtävissä, joita hoitamaan hänet on määrätty, käyttää lapsen puhevaltaa. Se syrjäyttää huoltajan, vanhempien puhevallan. Kuuntelin juuri tänä iltana televisiota, jossa pääjohtaja Vappu Taipale puhui siitä, miten tärkeää on silloinkin, kun perheessä on ristiriitatilanne vanhempien kesken, se, että lapsen oikeus molempiin vanhempiin turvataan. Minulle jäi sellainen käsitys, että tämä on lapsen lähtökohdista toivottu ja esitetty tarve pitää huolta siitä, että lapsella todella on oikeus molempiin vanhempiin silloinkin, kun vanhemmat eivät esimerkiksi omien kykyjensä puutteen vuoksi, omien ongelmiensa vuoksi, kykene vanhemmuutta täysipainoisesti turvaamaan. Lapselle äiti on aina äiti ja isä on aina isä. Riittävän paljon tiedämme siitä, miten lapset, jos he esimerkiksi eivät tiedä, kuka heidän biologinen äitinsä tai isänsä on, koko elämänsä ajan voivat haluta saada pelkästään tämän tiedon. Perhekeskeinen lastensuojelutyö, joka on tänä päivänä lastensuojelun keskeinen lähtökohta, on mielestäni erittäin tärkeä, ja se lähtee juuri siitä, että koko perhettä pyritään auttamaan ja myöskin tukemaan vanhempia pitämään huolta lapsistaan pitäen mielessä se, että lapsen edun täytyy olla tärkeimmällä sijalla. En mene pidemmälle, vaikka ehkä vielä keskustelua tästä syntyy ja on tarpeen selventää näkemyksiä.

Pykälistä 17 ja 18 mielestäni on aihetta myöskin puhua pidempään ja perusteellisemmin. 17 §:ssä oli kysymys salassa pidettävien tietojen antamisesta asiakkaan hoidon ja huollon turvaamiseksi ja 18 §:ssä salassa pidettävien tietojen antamisesta asiakkaan suostumuksesta riippumatta eräissä muissa tilanteissa. Nämä pykälät ovat onneksi myöskin saaneet merkittävästi uuden sisällön.

Keskustelu, jota valiokunnassa asiantuntijoiden taholta käytiin, taikka ne ongelmat, joita näiden pykälien osalta tuotiin esille, mielestäni olisivat ansainneet ehkä vieläkin syvemmän pohdinnan. Terveydenhuollon viranomaisilla on selkeästi tiukemmat salassapitosäännökset, mikä lähtee esimerkiksi juuri siitä, että ongelmalliset potilaat voivat luottamuksellisesti hakeutua hoitoon ja että tämän luottamuksen säilyttäminen on ainoa tapa saada heidät hakeutumaan hoitoon. Esimerkiksi huumeiden käyttäjien, päihteiden käyttäjien kohdalla tällainen tilanne voi tulla eteen. Silloin se, että terveydenhuoltohenkilöstö ei salassa pidettäviä tietoja levitä eteenpäin, on asiakassuhteen a ja o.

Nyt on tuotu esille sellainenkin epäilys, kun tavallaan sosiaalihuollon henkilöstön osalta tietosuojaa raotetaan enemmän, että syntyy tilanne, kun sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstöt usein yhdessä työskentelevät asiakkaan kanssa ja saavat tietoja, että sosiaalihuollon henkilöstö onkin se, joka vie asioita eteenpäin ja tällä tavalla vaarantaa esimerkiksi hoitoon hakeutumisen. Nämä ovat mielestäni vakavia kysymyksiä, joita on syytä pohtia ja ohjeistaa erittäin tarkkaan. Vaikka valiokunta mietinnössään on sanonut,

että nämä eivät ole mitään yleisiä ilmiantopykäliä, on huolehdittava siitä, että näin todellakin on.

Näissä kummassakin pykälässä myöskin viimeiset momentit alkuperäisessä muodossaan olivat sellaiset, että yhtäkkiä tänne oli lisätty uusi esitys, tavallaan ihan erillinen asia. Kaiken sen lisäksi, mitä aikaisemmin oli sanottu siitä, mitä ei saa tehdä, ja erittäin tiukoissa rajoissa esitetty kriteerit sille, milloin tietoja saa luovuttaa, sitten todettiin, että sen lisäksi sitten saa kuitenkin antaa tietoja silloin, kun se on välttämätöntä tarkistettaessa tietoja.

Näihin pykäliin kiinnitettiin myöskin perustuslakivaliokunnan lausunnoissa huomiota, ja itse kyllä olen sitä mieltä, että toisen perustuslakivaliokunnan lausuntokierroksen jälkeen, kun on tutustunut niihin asiantuntijalausuntoihin, näitä pykäliä olisi ollut syytä vielä tarkistaa ja nimenomaan näitä viimeisiä momentteja. Mutta yhtä kaikki, näitä on kyllä huomattavasti muutettu, mutta nämä ovat myöskin asioita, joista on jatkossa nimenomaan lain soveltamisessa syytä erittäin tarkkaan antaa sosiaalihuollon henkilöstölle tieto, mitä näillä pykälillä on tarkoitettu.

On totta, että on tilanteita, joissa tietoja on perusteltua antaa. Maunulan muumion tapauksesta olemme kaikki yhtä mieltä, että tällaista ei saa tapahtua, että pitää välittää ihmisistä ja pitää olla mahdollisuus seurata ja mennä kotiin, ja kyllähän se nykyäänkin on mahdollista ollut. Näiltä osin salassa pidettävien tietojen antamista ei voi pitää perusteettomana, vaan päinvastoin erittäin tarpeellisena, mutta samoja pykäliä ei saa käyttää sellaisissa tilanteissa, missä salassa pidettävän tiedon antamiselle ei ole perustetta.

Sitten tulen 20 §:ään, josta aion käyttää vähän enemmän aikaa, vaikka olen jo suositusta pidempään puhunut. Tämä on kuitenkin kaikkein eniten keskustelua herättänyt ja mielestäni kaikkein ongelmallisin pykälä. Henkilökohtaisena mielipiteenäni sanon aivan suoraan, että mielestäni 2 momenttia ei olisi tullut lainkaan hyväksyä. Kaiken kaikkiaan on sanottava, että sekä 1 että 2 momentti ovat aivan erisisältöiset kuin ne olivat hallituksen esityksessä.

On syytä lukea tässä yhteydessä valtioneuvoston hallituksen esitystä antaessaan hyväksymä yksimielinen lausuma. Valtioneuvosto totesi, että hyväksyessään esityksen laiksi sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista sekä sosiaalihuoltolain muuttamisesta ja eräiksi niihin liittyviksi laeiksi hallitus edellyttää, että valtiovarainministeriö selvittää viranomaisten tiedonsaantioikeutta rahalaitoksilta kokonaisuudessaan myös muiden kuin sosiaali- ja terveydenhuollon ja Kansaneläkelaitoksen asiakkaiden osalta siten, että varmistetaan perustuslain mukaisten omaisuuden- ja yksityisyydensuojasäännösten toteutuminen yhdenvertaisesti kaikkien kansalaisten kohdalla.

Tämä on siis valtioneuvoston yksimielinen kannanotto, eikä voi muuta kuin hämmästellä, miten vaikeaa oli saada valiokunnan mietintöön suurin piirtein samansisältöinen lausuma, mutta saatiinhan siitä lopulta lausuma syntymään. Valtiovarainministeriöhän on tehnyt selvityksen. Yritän todeta lyhyesti yksittäisiä asioita, ensinnäkin sen, miksi verotietojen antaminen ja sosiaalihuollon asiakkaiden tietojen antaminen ovat kaksi aivan eri asiaa. Se, että ihmisten täytyy maksaa veroja, ei ole salassa pidettävä tieto. Mutta se, että ihminen on sosiaalihuollon asiakas, on salassa pidettävä tieto sinänsä, ja kun siihen liittyy epäily, se johtaa siihen, että se voi vaikuttaa asiakassuhteeseen pankissa. Sen vuoksi tällaista mahdollisuutta ei tulisi antaa.

Valtiovarainministeriö toteaa, että se voi vaikuttaa jopa siihen, että henkilö ei saa avata edes pankkitiliä, luottokortin saamisesta puhumattakaan. Täällä on puhuttu aikaisemmin lainoista ja yrittäjien asemasta, mutta tämä menee huomattavasti pitemmälle kansalaisten, voi sanoa, perusoikeuksiin.

Valtiovarainministeriö viittaa myöskin sosiaali- ja terveyshuollon asiakasmaksulain 14 a §:ään, joka on vasta pari vuotta sitten lisätty, ja silloin asia ei ollut perustuslakivaliokunnan tutkittavana. Itse asiassa tämä pitäisi tehdä perusteellisesti ja pykälä muuttaa. Minun käsitykseni mukaan uusi 20 § menee vanhan pykälän ohitse. Mutta vanhastakin pykälästä voi sanoa, että siltä osin, mitä seuraavaksi luen, uutta pykälää on tulkittava samalla tavalla.

Valtiovarainministeriön selvityksen mukaan, joka tietysti lähtee aiemmin hyväksytystä laista, pankille tehtävästä tiedustelusta on käytävä ilmi, että tietoja on yritetty hankkia asiakkaalta itseltään siinä onnistumatta. Lain tarkoittamia tarpeellisia tietoja ovat tilien saldot vastauspäivänä sekä tilien korko ja korkoperuste. Pankin ei sen sijaan tule selvittää esimerkiksi sitä, mitä tuloja asiakkaalla on.

Jos tämä on näin tarkasti rajattu, voi kysyä, kuinka on mahdollista, että sosiaalitoimi voi pyy-

tää, niin kuin tänä päivänä jo tapahtuu, tiliotteita asiakkaalta. Kun nyt puhutaan siitä, että jos ei muilta viranomaisilta ole saatu riittäviä tietoja ja jos on epäily, että tiedot eivät ole riittäviä ja luotettavia, sosiaaliviranomainen saa suoraan pyytää pankilta tiedot, on kyllä hyvin tarkkaan vielä käytävä läpi se, mitä tietoja pankista saa pyytää ja mitä pankki saa antaa. Se, että valitusmahdollisuus on tullut sekä asiakkaalle että rahalaitokselle, on mielestäni erittäin tärkeää ja olennaista. Juuri tämä on ehkä 2 momentin tärkein ja olennaisin muutos, että valitusmahdollisuus on kirjattu. Mutta on tietysti sanottava, että eivät kaikki asiakkaat suinkaan ihan helposti lähde valitustietä käyttämään.

Muistutuksen teko tulee myöskin mahdolliseksi, ja se ei rajoita normaaleja valitusteitä. Se on tärkeä uusi oikeus sosiaalihuollossa, ja myöskin sosiaaliasiamiesten nimittäminen, vaikkakin sosiaaliasiamies tulee olemaan kunnan sosiaalihuollon viranomainen. Mielestäni tämä on kuitenkin parempi järjestelmä. Tämä vastaa suurin piirtein potilasasiamiesjärjestelmää, ja mielestäni se nyt on kohtuullisesti toiminut, vaikka siinä tietysti jääviysongelmia tietyissä tilanteissa on. Nimenomaan siinä, kun asiamies joutuu omien esimiestensä tekoja selvittämään, saattaa syntyä ongelmia. Mutta näin on mielestäni kuitenkin nyt perusteltua lähteä tässä vaiheessa liikkeelle.

Arvoisa puhemies! Korostan vielä sitä, että valiokunta on edellyttänyt lain seurantaa, ja vielä kertaalleen haluan korostaa sitä, että sitten kun laki on vahvistettu ja tulee voimaan, sosiaali- ja terveysministeriön ja koko hallituksen on huolehdittava siitä, että sosiaaliviranomaisille annetaan riittävän selkeät ja yksiselitteiset ohjeet siitä, mitä laki tarkoittaa ja mitä se ei tarkoita. Me olemme jo aiemmin lähettäneet valiokunnasta kirjeet, joissa olemme edellyttäneet, että hallituksen esityksen perustelut ja valiokunnan mietinnöt tulevat viranomaisten tietoon, eikä niin, että vain toisen käden tietojen kautta saadaan tietoa siitä, esimerkiksi Kuntaliiton yleiskirjeellä, mitä lainsäädäntö tarkoittaa. Tästä meidän kaikkien on pidettävä huolta, koska nyt puhutaan kyllä, voi sanoa, myös erittäin arkaluontoisista asioista.

[5] **Timo Ihamäki /kok:** Arvoisa puhemies! Tämän lain saaminen täysistuntosaliin on työvoitto mitä erilaisimpien käsitysten yhteensovittamisessa. Ei olisi uskonut, että tämä laki vaatii niin paljon yhteistä aikaa ja harrastusta kuin se sitten vaati.

Vastaava lakiesitys oli eduskunnan käsittelyssä jo ennen viime vaaleja, mutta se raukesi, koska valiokunta piti silloista esitystä niin puutteellisena, ettei ryhtynyt sitä edes korjaamaan. Kyseisiä vikoja olivat muun muassa muistutusmahdollisuuden ja sosiaaliasiamiehen puuttuminen laista ja epäselvyys rahalaitostietojen saamisesta viranomaisten tietoon. Yleisesti silloin todettiin, että laki ei korjaamalla parane, vaan on tehtävä kokonaan uusi. Nyt on sitten ollut käsittelyssä korjattu versio, jonka piti olla ja joka olikin edellisen kauden versiota tuntuvasti parempi.

Laki on käynyt läpi varsinaisen, etten sanoisi perusteellisen, käsittelyn. Se on viime kaudella palautettu ministeriöön uudelleen valmisteltavaksi. Uutta versiota on pyöritelty sosiaali- ja terveysvaliokunnassa, kuultu lukemattomia asiantuntijoita, saatu hallintovaliokunnan käsitys lain pykälistä ja niiden kirjaamistyylistä, otettu hallintovaliokunnan käsitys välillä huomioon, välillä ei, saatu perusteellinen perustuslakivaliokunnan lausunto, jonka perusteella sosiaali- ja terveysministeriö on tehnyt asiantuntijana korjaukset, ja saatu hallintovaliokunnan lausunto, jonka perusteella sosiaali- ja terveysministeriö ja sosiaali- ja terveysvaliokunta ovat antaneet uudet korjaukset. On keskusteltu ja neuvoteltu sosiaali- ja terveysvaliokunnassa, saatu taas sosiaali- ja terveysministeriön asiantuntijakorjaukset, käytetty uudelleen perustuslakivaliokunnassa, joka on nyt hyväksynyt lain perustuslain mukaiseksi, ja olemme nyt siinä vaiheessa, että laki on täällä ensimmäisessä käsittelyssä, mutta ei tänä keväänä ehdi toiseen käsittelyyn aikataulusyistä.

Mainittakoon, että kun laki annettiin viime marraskuussa, oli siinä sosiaali- ja terveysministeriön toivomus, että laki tulisi voimaan jo kolmen viikon kuluttua sen antamisesta. Lainhan piti olla voimassa joulukuun 1. päivänä. (Ed. Stenius-Kaukonen: Kyllä oli otsaa!) Tämä oli varsin perusteltu toivomus, sillä lakia käsiteltiin perusteellisesti edellisellä kaudella ja silloin todetut puutteet oli uuteen esitykseen korjattu. (Ed. Huotari: Ei kaikkia!) Voi tietysti ajatella lain menevän nopeastikin läpi, mutta sellaisen toiveen lausujat eivät ottaneet huomioon uutta ja uudistunutta sosiaali- ja terveysvaliokuntaa.

Muistelen, että ed. Kokkonen ehdotti laille niin sanottua kevennettyä käsittelyä lähetekeskustelussa. Hänen mielestään se olisi ollut pai-

kallaan etenkin, kun laki nyt olisi voitu hyväksyä pienin korjauksin, jolloin se olisi ollut kelpo laki. Mutta ed. Kokkosen toivomus ainakin vesittyi perusteellisesti.

Vaikka olen itse käsittelyä valiokunnassa edellä mainitusti kosketellut, myönnän, että kaikkien vaiheiden jälkeen laki selkeästi parani, mutta en ollut aina vakuuttunut, että tehty muutos oli tarpeellinen.

Sosiaalihuollon asiakkaan asemasta säädettävän lain tavoitteena ja tarkoituksena oli ja on selkeyttää asiakkaan asemaa ja oikeuksia. Tarkoitus on turvata sosiaalihuollon asiakkaan osallistumiseen, kohteluun ja oikeusturvaan liittyvät keskeiset periaatteet. Tarkoitus on lisätä ja turvata sosiaalitoimen asiakkaan oikeuksia, lisätä asiakkaan omaa aktiviteettia ja ennen kaikkea taata oikeus hyvään kohteluun sekä turvata itsemääräämisoikeus, joka on asiakaslähtöinen periaate ja kaikin puolin kannatettava. Kokonaisuudessaan laki on vahva askel eteenpäin. Siksi siihen on suhtauduttava kaikin tavoin myönteisesti.

Palvelujen parantamiseksi ja oikeusturvan takaamiseksi on esitetty kuntiin perustettavaksi sosiaaliasiamiehen virka. Sosiaaliasiamiehen tehtävänä on opastaa asiakkaita ja neuvoa sekä tiedottaa sosiaalipalveluista. Sosiaaliasiamiestä voidaan verrata potilasasiamiesjärjestelmään, joka on terveydenhuollossa sisällytetty jo vuonna 1993 lakiin potilaan oikeuksista. Tämän järjestelmän tavoitteena on, että sosiaalihuollon asiakkaalla on mahdollisuus tarvittaessa kääntyä häntä neuvovan henkilön puoleen.

Lakiehdotuksen mukaan sosiaaliasiamies voi olla usean kunnan yhteinen, mikä auttaa etenkin pieniä kuntia järjestämään asian. Eräs kunnan päätehtävä on kuntalaisten sosiaaliasioista huolehtiminen ja palvelujen järjestäminen, ja silloin on tärkeää, että se on osaavien ihmisten käsissä.

Pääsääntönä laissa on, että sosiaalihuollon asiakirjat on pidettävä salassa ja tietoja voidaan luovuttaa vain asiakkaan suostumuksella. Sosiaalihuollossa on kuitenkin tilanteita, joissa myös salassa pidettävistä tiedoista tulee olla mahdollisuus antaa tietoja, vaikka suostumusta ei olisikaan. Lakiehdotus sisältää myös pykälän, jonka mukaan sosiaaliviranomaisella on oikeus pyytää sosiaali- ja terveydenhuollon tai Kansaneläkelaitoksen asiakkaan pankista tilitietoja, mikäli on perusteltua syytä epäillä, että asiakas on salannut tulojaan tai varallisuuttaan. Esityksessä pankkisalaisuus avataan vain, kun viranomaisilla on perusteltu syy epäillä asiakkaan antamien tietojen todenperäisyyttä. Tässä yhteydessä voitaneen todeta, että salassa pidettävien tietojen saaminen ei tapahdu vain toimeentuloasiakkaan kohdalla, se voi tulla kyseeseen esimerkiksi elatusvelvollisten kohdalla, ja esimerkiksi dementikkojen asioiden hoitamisen kannalta se saattaa olla aivan välttämätöntä.

Kyseinen toimenpide on hyväksyttävissä, koska avustusta yhteiskunnalta saavan on tarpeen saattaa vaitiolovelvollisen virkailijan tietoon aina myös perusteet. Rahalaitostietojen saamisen uhka onkin ennen kaikkea ennalta ehkäisevä toimi. Pankkisalaisuuden avaaminen ei tuo uutta ulottuvuutta eikä uutta lainsäädäntöä. Meillä on asia avattu jo esimerkiksi asiakasmaksulain 14 a §:ssä, verotuslain 19 §:ssä on rajaamaton oikeus, Kelan eläkkeensaajan asumistukiasiassa, holhoustoimilaissa asian selvittämisessä, myöskin sosiaalihuoltolain 56 §:ssä, josta on tehty valitus ihmisoikeustuomioistuimeen, joka ei ottanut asiaa edes käsiteltäväksi. Nyt näyttää olevan niin, että Euroopan unionissa Feiran huippukokouksessa on edetty siihen vaiheeseen, että tietoja on saatavissa myös muiden maiden rahalaitoksista.

Järjestelmä on kuitenkin vaitiolovelvollisuuden kannalta tärkeä viranomaistoiminnan koetinkivi, ettei sivulliselle leviä tietoja, jotka eivät heille kuulu. On kansalaisten yhdenvertaisuutta, että kansalainen saa juuri ne edut, jotka on säädetty, ei enempää eikä vähempää, ja mahdollista väärinkäyttöä ei voi puoltaa.

Yleisesti voidaan sanoa, että tämä laki on hyvä sinänsä, mutta nyt tarvitaan myös voimavaroja, ja toivottavasti niitä lähivuosina tämänkin lain ympärille kertyy. Lakiesitys on muuttunut viime kauden esityksestä perusteellisesti, ja tällaisena toivon lain nyt menevän läpi. Mahdolliset käytännössä ilmenevät puutteet voidaan korjata aikanaan, varsinkin, kun ministeriö seuraa tilanteen kehitystä ja lain soveltuvuutta.

Puhetta on ryhtynyt johtamaan toinen varapuhemies Mikkola.

---

[6] **Marjatta Vehkaoja /sd** (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Minun täytyy kyllä hieman ihmetellä ed. Ihamäen äsken lausumaa kri-

tiikkiä aikataulua kohtaan. Hän ikään kuin moitti sitä, että käsittelyssä ei pärjätty kevennetyllä mallilla. Aivan puheenvuoronsa lopussa hän nimittäin tuli vasta itse siihen syyhyn, kun sitä pitkään odotin, mainitseeko hän sitä. Hallituksen tämä versio poikkesi olennaisesti siitä versiosta, joka tuotiin eduskuntaan edellisellä kaudella. En voi nyt kuvitellakaan, että esimerkiksi perustuslakivaliokunnan lausuntoa vailla olisi tässä voitu sen johdosta pärjätä. Tämä esitys makasi perustuslakivaliokunnassa lähestulkoon viisi kuukautta ensimmäisellä lausuntokierroksella. Kyllä tämä aikataulu johtui myöskin muiden työskentelystä eikä pelkästään meidän valiokuntamme.

[7] **Timo Ihamäki /kok** (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Haluan vain lohduttaa ed. Vehkaojaa, joka on valiokunnan puheenjohtaja, että kyllä minunkin mielestäni tämä laki parani kaikkien vaiheiden jälkeen. Kerroin tämän kevennetyn version vain huvittavana esimerkkinä, että ed. Kokkonen lausui näin todella lähetekeskustelussa, että tämä voidaan saada läpi mahdollisimman nopeasti, koska tämä on niin kelpo versio. Samaa mieltä oli silloin ministeriökin, koska se halusi lain voimaan jo kolmen viikon kuluessa.

[8] **Raija Vahasalo /kok:** Arvoisa puhemies! Maamme sosiaali- ja terveydenhuoltoon liittyvät palvelut ovat liian usein laitoslähtöisiä ja laitospainotteisia. Liian usein asiakkaita palvellaan organisaation tarpeista ja lähtökohdista käsin ja unohdetaan itse asiakas ja asiakkaan tarpeet. Viranomainen siis usein tietää paremmin, mikä asiakkaalle kuuluu kuin asiakas itse. Muun muassa tähän ongelmaan pyritään saamaan parannusta käsiteltävänä olevalla lakiesityksellä sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista. Uusi laki lisää asiakaslähtöisyyttä ja turvaa asiakkaan asemaan ja oikeuksiin, mutta myös velvollisuuksiin liittyviä oikeudellisia periaatteita. Näitä kunnissa kaltoin kohdeltuja väestöryhmiä, joiden oikeuksia saatetaan tiedostamattomastikin polkea, ovat muun muassa vanhukset, vammaiset ja alaikäiset.

Uutta lakiesityksessä on myös se, että asiakas voi tehdä muistutuksen sosiaalihuollon toimintayksikön vastuuhenkilöille tai sosiaalihuollon johtavalle viranhaltijalle, jos hän ei ole saanut hänelle kuuluvia palveluja. Valiokunta on korostanut sosiaalityöntekijöiden ammattitaidon ja lisäkoulutuksen tärkeyttä ja uusien käytäntöjen omaksumista. Asiakasta ei saa paapoa, niin kuin sosiaalipuolella saatetaan joskus tehdä, vaan palveluja järjestetään asiallisesti asiakasta aktivoiden.

Se, mikä minulle tässä monimutkaisessa lakipaketissa oli tärkeintä, olivat pykälät lasten ja nuorten asemasta. Oli hämmästyttävää ja suorastaan pöyristyttävää, että sai haukan tavoin varjella lapsen ja nuoren etua ja edun ensisijaisuutta, jonka tällaisessa oikeusvaltiossa pitäisi olla itsestäänselvää. YK:n Lasten oikeuksien sopimus, tarkemmin artiklat 3, 12 ja 16, sekä hallitusmuodon 5 §:n 3 momentti jo edellyttävät sitä.

Samoin hurskastellaan sillä, että Suomessa lasten aseman väitetään olevan hyvä. Mutta miksi käytännössä se ei aina olekaan sitä? Miksi me tarvitsemme maahamme tämän lakiesityksen pykälät 10 ja 11? Suren sitä, että pelättiin ylen määrin vanhempien aseman ja oikeuksien heikkenemistä, kun nykylainsäädäntö kyllä moneen otteeseen turvaa vanhempien oikeudet, mutta lapsi jää prosessissa useimmiten alakynteen. Lain pitää olla heikomman puolella.

Alakynteen joutumiset ovat usein olleet tilanteissa, joissa lapsen etu ja vanhempien etu ovat olleet ristiriidassa keskenään. Silloin vanhempi tai vanhemmat ovat käyttäneet ylivaltaa, ja lapsi on jäänyt toissijaiseksi. Tällöin on hyvä, että laki mahdollistaa edunvalvojan määräämisen lapselle, jos se on tärkeää lapsen edun turvaamiseksi. Edunvalvojan määrää aina tuomioistuin. Sosiaaliviranomainen voi ainoastaan panna vireille edunvalvojanhakuprosessin. Tällainen edunvalvojakäytäntö on monessa maassa, muun muassa Norjassa, arkipäivää ja itsestäänselvyyttä. Olen kuullut kommentteja siitä, että meillähän on jo holhouslaki, jossa voidaan määrätä edunvalvoja. Uusi holhouslaki ei kuitenkaan selkeästi ota kantaa siihen, että lakia voidaan soveltaa muissakin kuin taloudellisissa kysymyksissä. Lisäksi holhoustoimesta annetun lain eduskuntakäsittelyn aikana todettiin, että alaikäisten ja huoltajien väliset henkilöä koskevat eturistiriitatilanteet ovat tyypillisiä tietyillä hallinnonaloilla, kuten sosiaali- ja terveydenhuollossa sekä koulutoimessa ja että niitä koskevat edunvalvontaan liittyvät säännökset tulisi sijoittaa kyseisiä aloja koskeviin erityislakeihin, ei holhoustoimesta annettuun yleislakiin. Sitä olemme nyt tekemässä.

Lakiesitys estää myös ne tilanteet, joissa vanhemmat käyttävät lapsiaan lehdistössä ja muussa

mediassa pelinappuloinaan, esimerkiksi huoltajuuskiistoissa tai paremminkin sanottuna huoltajuussodissa. Lapsi on istutettu isän tai äidin polvelle ja kerrotaan, mitä hirveitä toinen huoltaja on lapsiraukalle tehnyt ja mitä kaikkea lapsiraukka on saanut kokea. Lapsen kunniaa ja yksityisyyden suojaa loataan tällöin mennen tullen. Perusoikeudet ja ihmisoikeudet koetaan usein vain aikuisten oikeuksiksi. Hallitusmuodon mukaan ne kuitenkin kuuluvat jokaiselle iästä riippumatta.

Erityisen tärkeä on myös momentti siitä, että lapsella on oikeus perustellusta syystä kieltää itseään koskevien tietojen antamista lailliselle edustajalleen, jollei se ole selvästi lapsen edun vastaista. Tämä tulee ajankohtaiseksi monissa lastensuojelullisissa tilanteissa, joissa sosiaalityöntekijälle annetaan mahdollisuus ryhtyä tarpeen mukaisiin toimiin riittävän huolenpidon ja suojelun turvaamiseksi. Korostan, että nämä tilanteet eivät liity esimerkiksi lapsen ja nuoren päihteiden käyttöön, josta vanhempien tulee aina saada tieto, vaan esimerkiksi insesti- ja pahoinpitelytapauksiin.

Kerrottakoon vielä, että potilaslaissa on ehdoton sääntö, että jos alaikäinen haluaa, ettei asiasta kerrota, hänen huoltajalleen sitä asiaa ei sitten kerrota, vaikka se olisikin lapsen edun vastaista. Tässä suhteessa sosiaalipuolen laki on parempi.

Lasten ja nuorten asemaa koskevat lakipykälät ovat tarkoitetut erikoistilanteisiin, joissa alaikäisen etu ei muun lainsäädännön kautta hyvin toteudu.

Hallituksen esityksessä on myös salassapitoa ja salassa pidettävien tietojen luovuttamista koskevia säännöksiä. Pääsäännön mukaan salassa pidettävästä asiakirjasta saa antaa tietoja vain silloin, kun asiakas antaa siihen suostumuksensa. On kuitenkin tilanteita, joissa salassa pidettäviä tietoja voidaan joutua antamaan, vaikka suostumusta siihen ei olisikaan. Esimerkiksi koulupuolella on jouduttu tilanteisiin, joissa ei ole ollut tarpeeksi tietoa koulutuksen tarpeen selvittämiseksi tai koulutuksen järjestämiseksi tai toteuttamiseksi. Myös opetusministeriön työryhmä on tänään peräänkuuluttanut sitä, että riittävien tietojen saaminen olisi lapsen edun mukaista, kun koulutuksen toteuttamisasioita hoidetaan ja järjestetään. Tämä lakiesitys omalta osaltaan tuo myös tähän apua ja vastausta.

Ihmettelen kohua pankkisalaisuuspykälän ympärillä. Pankkisalaisuuteen on kajottu jo ennenkin. Asia ei ole uusi. Jo nyt viranomainen voi tarkistella ihmisten pankkitietoja esimerkiksi verotus-, holhous- tai poliisiasioissa. Lainkuuliaisen kansalaisen ei tarvitse pelätä tulevaa uutta lakia, vaan niiden, jotka yrittävät huijata sosiaalietuuksia väärin perustein. Sosiaaliturvan väärinkäytösten ehkäisemisen lisäksi lakiesityksellä voidaan myös ehkäistä etukäteen etuuksien takaisinperintää. Varsinkin yksinhuoltajat ovat kamppailleet sen vuoksi, etteivät aina saa lastensa elatusvelvollisilta elatustukea, jolloin kunnat ovat toimineet maksumiehinä. Tähänkin ongelmaan lakiesitys tuo valoa. Huomautan myös, että pankkitietoja annetaan vain perustellusta syystä ja siitä menee aina tieto myös asiakkaalle.

Jos pankkisalaisuuspykälää olisi kiristetty eli olisi nostettu kynnystä pyytää tietojen luovuttamista, olisi se koitunut asiakkaan vahingoksi. Mitä korkeampi kynnys on tietojen hankkimiselle, sitä enemmän sosiaalityöntekijä joutuu raottamaan salassa pidettäviä tietoja rahalaitokselle ja sitä epäilyttävämpään asemaan asiakas joutuu. Asiakas olisi leimautunut entistä pahemmin.

Se osa lakipakettia, jota kunnissa ei ole kiitelty, koskee sosiaaliasiamiestä. Kunnanisät eivät halua uusia toimintoja, jotka saattavat aiheuttaa ylimääräisiä menoja. Sitä, kuinka paljon sosiaaliasiamiehet vaativat kunnilta lisäresursseja, ei osata arvioida. Sosiaaliasiamiehen ei tarvitse olla uusi virka. Se voidaan nimetä jo olemassa olevista työntekijöistä. Se voi olla myös usean kunnan yhteinen.

Sosiaaliasiamiehen tehtävä on neuvoa-antava ja tiedottava. Hän luo edellytyksiä palveluiden tuottamisen valvonnalle ja varmistaa, että asiakas saa tarvittavan oikeusavun. On tietenkin välttämätöntä, että sosiaaliasiamies on perehtynyt sosiaalilainsäädäntöön, vaikka kelpoisuusvaatimuksia lakiehdotuksessa ei olekaan. Sosiaaliasiamies on haluttu luoda vastaamaan terveydenhuollon puolella olevaa potilasasiamiestä. Sosiaaliasiamiehen hallinnollisesta sijoittamisesta tuli paljon keskustelua. Puolueettomuuden ja riippumattomuuden takaamiseksi lääninhallitus olisi ollut hyvä paikka. Ajatuksena alkuun oli, että joka läänissä olisi yksi sosiaaliasiamies valvontatehtävissä, mutta koska tehtävänkuvaan liittyy paljon myös asiakkaan neuvontaa ja ohjausta, on välttämätöntä, että sosiaaliasiamies olisi mahdollisimman lähellä asiakasta. Tällöin kunnat tulivat luonnollisiksi sijoituspaikoiksi.

Itse kyseenalaistin aluksi koko sosiaaliasiamiehen tehtäväkuvan, koska jokaisella viranhaltijalla on nytkin jo velvollisuus myös ohjata ja neuvoa asiakasta. Minulle on kuitenkin kovasti vakuuteltu sosiaaliasiamiehen tärkeyttä. Sosiaaliasiamiehen tarve kuvastaa hyvin maamme sosiaaliverkoston liiallista monimutkaisuutta. Koko sosiaaliverkkoa tulisikin mitä pikimmiten yksinkertaistaa ja selkeyttää, jotta siinä pysyttäisiin perässä.

[9] **Marjatta Vehkaoja /sd** (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Suomalaisen lastensuojelun käytännöt eivät kaikin osin ole viime aikoina olleet positiivisessa valossa. Viittaan pariin EU:n ihmisoikeustuomioistuimen päätökseen. Tästä syystä haluaisin huomauttaa, että vähintäänkin on kysymys monimutkaisista asioista, kun puhutaan tämänkin lain 10 ja 11 §:stä.

Haluan oikaista ed. Vahasalon yhtä käsitystä. Minulla on edessäni sosiaali- ja terveysministeriön lausunto edunvalvojasta. Siinä sanotaan, että kohta yleislaissa voitaisiin lakkauttaa aivan välittömästi, jos vastaavat maininnat saataisiin lakiin lasten huollosta ja tapaamisoikeudesta. Nämä ovat juuri niitä kysymyksiä, jotka eivät ole olleet itsestäänselviä.

[10] **Marjatta Stenius-Kaukonen /vas** (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Ed. Vahasalo totesi, että meillä hurskastellaan, että lapsen asema olisi hyvä. Näin voidaan sanoa, mutta ed. Vahasalo unohtaa sen, että ylivaltaa lapseen nähden voivat käyttää myöskin viranomaiset, ei vain vanhemmat. Sekin on mahdollista. Myös viranomaiset voivat käyttää ylivaltaa lapsen ja perheen ylitse, ja myöskin tätä varten perheitä ja lapsia on suojeltava.

Toinen asia on pankkisalaisuus. Miksei ole annettu lupaa kotietsintään, että saa mennä katsomaan, onko sukanvarressa rahaa, ja yhtä hyvin kirjesalaisuuden murtamiseen, lähetetäänkö kirjekuoressa rahaa, koska ne, jotka haluavat huijata, todellakaan eivät pane rahaa pankkiin, vaan löytävät muita keinoja?

[11] **Raija Vahasalo /kok** (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Mitä tulee viranomaisten väärinkäytöksiin, niin niille on ihan omat pykälänsä. Tässä haluttiin nimenomaan nostaa lasten ja nuorten asema esille, koska sitä ei meillä muussa lainsäädännössä ole. Ihan niin kuin ed. Vehkaoja sanoi, lasten ja nuorten asemaa koskevia asioita on hyvä olla lastensuojelulaissa. Sitä kuuluukin ja tulee uudistaa, mutta sitä ei ole vielä tehty.

[12] **Anne Huotari /vas:** Arvoisa puhemies! Olisin nähnyt mielelläni, että tätä asiaa olisi voitu käsitellä päiväsaikaan, kun tätä on niin paljon ja usean vuoden aikana käsitelty jo valiokunnissa tässä talossa ja välillä valmisteltu lisää ministeriössä, kun ensimmäinen versio ei valiokuntaa tyydyttänyt ja se palautettiin ministeriöön takaisin.

Laki on parantunut joiltakin osin ensimmäisestä versiosta reilun vuoden takaa, mutta siihen on jäänyt vieläkin muutamia ongelmakohtia. Erityisen hyvä tässä esityksessä on sosiaaliasiamies, vaikka siinäkään ei päästy niin pitkälle kuin olisi toivonut. Tärkeää kuitenkin on, että tämä saadaan alkuun, ja tämä on tärkeää asiakkaan oikeuksien kannalta ja juuri senkin vuoksi, että meidän sosiaaliturvajärjestelmämme on aivan liian monimutkainen niin, että asiakas ei välttämättä tiedä, mitä oikeuksia hänellä on edes sen jälkeen, kun on lukenut tuon lain ja valiokunnan mietinnön, jotka ovat melkein yhtä paksuja kumpikin.

Sosiaaliasiamiesjärjestelmässä ongelmaksi tulee se, miten taataan asiamiehen riippumattomuus. Meillähän on kokemuksia jo potilasasiamiesjärjestelmästä, jossa potilasasiamies on palkkasuhteessa samaan työnantajaan, jossa esimerkiksi potilasvahinko tapahtuu. On ihan selkeästi nähtävissä, että potilasasiamiesten avustamissa potilasvahinkohakemuksissa ei aina ole ollut riittävästi perusteita. Olisinkin nähnyt, että tämä riippumattomuus olisi pitänyt taata sillä, että sosiaaliasiamies tai sosiaaliasiamies ja potilasasiamies yhdistettynä voisi olla valtion palkkalistoilla. Mutta tällä kertaa emme päässeet tässä näin pitkälle.

Loppupuheenvuorossani keskityn lähinnä yhteen pykälään, johon olen erittäin pettynyt, nimittäin pankkisalaisuuden murtamiseen sosiaalihuollon asiakkailta. Erityisesti toimeentulotukiasiakkaiden kohdalla on suorastaan törkeää, että kaikkein köyhimpien ihmisten pankkisalaisuutta ollaan murtamassa samanaikaisesti, kun maassa on epäilty 10—20 miljardin harmaata taloutta, ja siellä todelliset ongelmat ja väärinkäytökset ovat. Mutta tässä poliittisessa ilmapiirissä ilmeisesti pitäisi yrittää ainakin ymmärtää, minkä takia tämä laki on tässä muodossa.

Jos miettii sosiaalityön avainasioita, niitä tietysti ovat luottamus ja yhteistyö. Asiakkaalla on oikeus uskoa, että hänen tietojansa ei levitellä ja että hän voi luottamuksellisesti toimia esimerkiksi sosiaalityöntekijän kanssa. Nyt sosiaalityötä vaikeutetaan tällä lainsäädännöllä. Tiedän, että on kuntia, joissa kamreerimenettely painostaa sosiaalityöntekijöitä vähentämään toimeentulotukimenoja. Jos saadaan karkotettua asiakkaita uhkailemalla heitä esimerkiksi erilaisilla asioilla, voidaan saada muutama ihminen niin pelokkaaksi, ettei hän uskalla enää mennä toimeentulotukiasiakkaaksi. Pahimmissa tapauksissa se voi olla hyvinkin kohtalokasta.

Tässä pankkisalaisuuden avaamisessa olennaisia ovat olleet kaksi seikkaa, joilla sitä on perusteltu. Ensinnäkin ongelma on se, että kansalaiset eivät ole olleet yhdenvertaisessa asemassa. Edustajat M. Koskinen ja Stenius-Kaukonen jo tätä puolta valottivatkin. Erityisesti hallituksessa esitetty yksimielinen lausuma edellytti valtiovarainministeriön selvitystä. Kun valtiovarainministeriö on selvittänyt ja siellä on todettu, että tähän ei pitäisi mennä, silti tämä ratkaisu on eduskunnassa tehty. Mielestäni hallituksen esittelytekstissä on ihan selkeästi sanottu, että mikäli valtiovarainministeriön selvitys johtaa joihinkin tuloksiin, siitä olisi pitänyt myös valiokunnan tehdä johtopäätöksiä. Mutta näin ei tietenkään tapahtunut. Siihen olemme saaneet jo osittain tottua.

Viime kaudella, kun tämä lakiesitys palautettiin, täällä muun muassa sanotaan pankkisalaisuuden kohdalla seuraavaa: "Erityisen varovasti on suhtauduttava tietojen hankkimiseen sellaisilta toimijoilta kuin rahalaitoksilta, joiden osalta pelkkä tieto asiakkaan olemisesta myös sosiaalihuollon asiakkaana saattaa johtaa sosiaalihuollon asiakkaan kannalta kielteiseen suhtautumiseen." Nyt mielestäni tämän pykälän osalta ministeriö ei ole halunnut huomata tilannetta, ja se on siinä mielessä ongelmallinen, että ministeriössä on ministeri, joka oli käsittelemässä ja lähettämässä tätä kirjettä viime kaudella sosiaaliministeriöön takaisin. Ehkä sen vuoksi hieman luotinkin, että sieltä tämä lakiesitys tulisi paremmassa muodossa, koska mielestäni nykyinen ministeri, silloinen kansanedustaja Maija Perho ymmärsi sosiaalityön luonteen ja perusedellytykset, luottamuksen ja yhteistyön, huomattavasti paremmin kuin nykyiset valiokunnan kokoomusjäsenet. (Ed. Ihamäki: Eikö ministeri Biaudet tuonut tämän lain?) — Asia on ollut sosiaalipoliittisessa ministerivaliokunnassa, ed. Ihamäki.

Toisen perustelun viime kaudella Martin Scheinin lausui valiokunnassa. Nyt olisin lainannut sitä, ellei paperi olisi jäänyt pöydälleni, mutta hän lausui valiokunnalle kirjallisesti siitä asiasta, että nyt perustellaan jatkuvasti aikaisemmilla päätöksillä, kun niissä on jo pankkisalaisuus murrettu, muun muassa täällä mainitut sosiaalihuollon asiat. Martin Scheinin oli pahoillaan siitä, että kun näitä lakeja on säädetty, silloin perustuslakivaliokunnalta ei ole pyydetty lausuntoa. Siis silloin ei ole pyydetty lausuntoa, silloin ei ole arvioitu, ovatko ratkaisut perusoikeuksien mukaisia vai eivät. Nyt myöhemmin, kun tehdään uutta lainsäädäntöä nojaten näihin aikaisempiin pykäliin ja perustellen niillä, sanotaan, että kun nämä on jo tehty, silloin on ikään kuin jo avattu pää tälle. Tämä Martin Scheininin lausunto oli yksi peruste silloin, kun tätä asiaa palautettiin valiokunnasta ministeriöön. Sen vuoksi ihmettelen, miksi tätä samaa pykälää yhä edelleen käytetään perusteena, kun sitä ei ole perusteellisesti tässäkään talossa aikanaan käsitelty.

Pankkisalaisuuden avaaminen ei käräytä todellisia väärinkäyttäjiä, sen olemme kuulleet valiokunnassa asiantuntijoiden suusta ja sen tietää jokainen, joka on vähänkään näitten asioitten kanssa ollut tekemisissä. Todelliset huijarit säilyttävät rahojaan sukanvarressa tai jossakin muualla. He eivät rahojaan pankkiin ole vieneet tähänkään saakka, sillä tiliotteet on vaadittu nyt lähes jokaisella paikkakunnalla. Esimerkiksi vuosi sitten asiantuntijakuulemisessa saimme kuulla työttömien asiamieheltä, että Nokialla vaaditaan tiliotteet joka kuukausi ja sen lisäksi uudelta asiakkaalta vaaditaan todistukset muista pankeista, ettei hänellä ole tiliä niissä pankeissa. Mutta tässä on se ero, että asiakas itse hakee nämä todistukset. Silloin pankki ei tiedä, mihin tarkoitukseen nämä todistukset menevät. Siinä on olennainen ero, toimittaako henkilö nämä todistukset itse vai pyytääkö ne sosiaalitoimisto. Entä sitten, jos henkilöllä on tilejä Sveitsin pankissa? Aikooko sosiaalitoimisto kysyä ne sieltä vai mistä niitä kysytään tai kysyykö toisen paikkakunnan pankista? Tällä haluan todistaa vain sen, että se, joka haluaa todella pimittää rahoja, jos hänellä sellaisia on, pystyy sen tekemään, vaikka tällainen lainsäädäntö tehtäisiinkin.

Ongelmana tässä on se, että tämä pykälä voi tehdä sosiaalityön vaikeaksi pienillä paikkakun-

nilla, koska siellä erityisesti kulkee erinäköisiä huhuja. Vaikka olisi perusteltu syy kysyä joltakulta henkilöltä pankkitietoja, silloin saattaa kohta olla sellainen huhu, että tämä sosiaalityöntekijä kysyy kaikilta. Sen jälkeen luottamus on täysin mennyt, ja sen jälkeen on vaikea työskennellä enää. Ehkä tämä onkin se tavoite, joka kokoomuksella on, että ihmiset eivät uskaltaisi enää mennä sosiaalitoimiston asiakkaiksi. Johtopäätös on se, että nyt isketään moukarilla kärpästä eikä saada todellisia väärinkäyttäjiä kuriin. Mutta tässä on ilmeisesti monia muita tarkoitusperiä.

Olisin tuonut teille asiantuntijaksi erään terveydenhuollon hoitovirheen vuoksi vakavasti sairastuneen nuoren naisen valiokuntaan, mutta koska häntä ei enää ole, hän ei voi tulla kertomaan, millaista on olla, kun epäillään väärinkäytöksestä sosiaalitoimessa. Mutta nyt tämä sosiaalityöntekijä kyllä tietää, miltä tuntuu sen jälkeen, kun ei voi pyytää enää anteeksi.

Ikävää on ollut se, että kokoomuksen kova ydin on saanut tahtonsa läpi ja että se ehkä saa tämän kovan ytimen, joka ei ole ainoastaan ryhmän puheenjohtaja ed. Ben Zyskowicz, vaan paljon laajempi ryhmä kokoomuksessa, ehkä vaatimaan vieläkin enemmän perustuslakia ja perusoikeuksia rikkovia hallituksen esityksiä tänne. Viime kaudellahan niitä kokeiltiin monenkinlaisia. Osa niistä toppasi perustuslakivaliokuntaan, ja saa nähdä, mitä sieltä nyt on tulossa, kun tämä riemuvoitto on saatu läpi.

Ikävää on myös se, että uudessa valiokunnassa ei ole enää sitä sosiaalipoliittista näkemystä kokoomuksen valiokuntaryhmässä, joka silloisen kansanedustajan Maija Perhon aikana oli. Se on harmillista koko sosiaalipolitiikan kannalta, jos tämä menee tällaiseksi kovaksi peliksi.

Mielestäni perustuslakivaliokunta, vaikka sitä ei ehkä täältä saisi arvioida ollenkaan, ei ole nähnyt riittävää ristiriitaa perusoikeuksien kannalta, ja toivon vain, että ministerihissi ei ole sokaissut tässä kohtaa silmiä.

En tule hyväksymään tätä lakia 20 §:n 2 momentin osalta, joten tulen äänestämään ed. Marjaana Koskisen esityksen puolesta.

[13] **Marjatta Vehkaoja /sd** (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! On mielenkiintoista kuunnella tällaisia tulkintoja. Ed. Huotari ei ole kaikissa valiokunnan kokouksissa tietenkään voinut olla mukana, kun hän on varajäsen, mutta haluan nyt kertoa ehkä uutisen. En tiedä, onko se sitä hänelle kuitenkaan. Tekemällä tämän pankkimomentin ja -pykälän käytön näin vaikeaksi tarkoituksena on ollut osoittaa, että kysymys on täysin käyttökelvottomasta ideasta. Se oli ainakin minulla mielessä sen jälkeen, kun kävi täysin ilmeiseksi, että tätä pykälää ei saada pois. Kysymys ei todellakaan ole siitä, että tätä ruvettaisiin toteuttamaan, vaan se on tehty niin vaikeaksi, että käytäntö tulee osoittamaan, että sitä ei voi käyttää.

[14] **Tuula Haatainen /sd** (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Ed. Huotarin puheessa vilahtanut väite siitä, että pankkipykälä, 20 §, olisi perustuslain vastainen, ei voine pitää paikkaansa, sillä perustuslakivaliokunta on antanut tästä lausunnon ja ei ole nimenomaan nähnyt tätä perustuslain vastaiseksi tässä muodossa kuin se on tänne kirjattu.

Toinen huomio tuohon, miten asiakas voi käyttäytyä tilanteessa, jos sosiaalityöntekijä epäilee, että on mahdollista, että hän pimittää tuloja. Ensimmäiseksi olettama on se, että asiakas tuo itse nämä tiedot, ja vain siinä äärimmäisessä tapauksessa, että hän ei itse suostu niitä tuomaan tai ei kykene tai ei ymmärrä, viimesijaisena keinona sosiaalityöntekijä voi tarkistaa tiedot. Se tarkennukseksi.

[15] **Timo Ihamäki /kok** (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Ed. Huotari esitti niin sanottua Nokian mallia, ja voin todeta, että asiakas voi edelleen viedä tämänkin lain voimassa ollen Nokian mallin mukaisesti itse hankkimansa pankkitiedot sosiaaliviranomaiselle, joka tekee ratkaisunsa niiden perusteella.

Ed. Huotari otti esille sen, että kun pankkisalaisuutta on avattu useiden muiden lakien kohdalla, ei niiden käsittelyn yhteydessä ole pyydetty perustuslakivaliokunnan lausuntoa. Mutta tähän voin vain todeta, että kun hallitus antaa esityksensä, niin oikeuskansleri lausuu käsityksensä lain säätämisjärjestyksestä, ja sitten kun se on valiokunnassa käsittelyssä, niin asiantuntijat ja myöskin valiokunnan jäsenet kuulevat säätämisjärjestyksestä asiantuntijoiden mielipiteen ja voivat milloin tahansa pyytää lakia perustuslakivaliokunnan käsittelyyn.

Ed. Huotari lausui käsityksensä myös kokoomuksen asiantuntemuksesta sosiaali- ja terveysvaliokunnassa. En viitsi lausua mitään vastaavaa eräistä muista asiantuntijoista.

[16] **Anne Huotari /vas** (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Varmasti ed. Vehkaoja muistaa, kun tehtiin toimeentulotukilakia, 10 §:ää. Siinäkin piti tehdä erittäin vaikeaksi se, ettei leikata 20:tä prosenttia tai 40:tä prosenttia toimeentulotukiasiakkaan toimeentulotuesta. Mutta tiedän monia paikkakuntia, missä tämä leikkaus tehdään ilman minkään näköisiä suunnitelmia. En ole nähnyt yhtään tämmöistä aktivointisuunnitelmaa, joka oli edellytyksenä tälle leikkaukselle. (Ed. Vehkaoja: Se on laiton tilanne!) — Se on laiton tilanne. — Mutta miten sitten käyttäydytään samoilla paikkakunnilla näissä asioissa? Kysytäänkö asiakkaalta välttämättä edes ensisijaista toimenpidettä, joka olisi, että hän itse toisi tiedot? "Perusteltu syy" löydetään aina. On monia esimerkkejä siitä, miten asiakkaita kohdellaan, ikävä kyllä. Se ei ainakaan auta kovinkaan paljon tässä asiassa.

Ed. Ihamäelle sanoisin vielä lyhyesti, että pahoittelin sitä, että kun viime kaudella valiokunnassa, jossa myös ed. Ihamäki oli mukana, oli asiantuntemusta kyllä, tällä hetkellä ei ole sosiaalipolitiikan näkemystä — sitä tarkoitin.

Toinen varapuhemies: Pyydän, että edustajat huomioivat sen, kun koputan aina hiukan yli minuutin kuluttua, eikä jatketa sen jälkeen.

[17] **Inkeri Kerola /kesk** (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Ihan lyhyesti. Minä kyllä kummeksun tätä keskustelun tasoa, kun ruvetaan jo puuttumaan valiokunnan jäsenen ammattitaitoon tässä salissa ja siinä keskustelussa. Toivon, että pysyttäisiin asiassa ja edetään listassa.

[18] **Katri Komi /kesk:** Arvoisa puhemies! Suomessa on perinteisesti arvostettu lasten varhaista itsenäistymistä ja kunnioitettu yksilön suojaa häntä itseään koskevissa asioissa. Vanhempien mukanaolo alaikäisten lastensa elämää koskevassa päätöksenteossa koetaan jo suhteellisen nuorten lasten kohdalla sekaantumiseksi heidän itsemääräämisoikeuteensa. Lapsia kannustetaan omien päätösten tekoon varsin varhaisessa iässä. Näinpä suomalainen nuori on monen asian kanssa tekemässä päätöstä yksin ja vanhemmat asetetaan aika avuttomaan asemaan, varsinkin suhteessa murrosikäisiin lapsiinsa.

Kuten ed. Vehkaojakin totesi, sosiaali- ja terveysvaliokunta on havainnut hallituksen esityksessä laiksi sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista, että koska potilaslain 9 §:ään nykyisin sisältyvä alaikäisen ehdoton määräysvalta on käytännössä toisinaan osoittautunut lapsen edun vastaiseksi, on tarpeellista, ettei kielto-oikeutta sosiaalihuollossa säädetä yhtä ehdottomaksi. Tämä on hyvä havainto, ja nyt odotan hallitukselta muutosesitystä potilaslain 9 §:n kohdalla.

[19] **Niilo Keränen /kesk:** Herra puhemies! Ilta on jo myöhälle kulunut ja aamu aikaiseksi, joten tässä puheenvuorossa vain ihan muutama huomio.

Sosiaaliasiakaslain hyvä tarkoitus on parantaa sosiaalitoimen asiakkaan asemaa. Tähän liittyy muun muassa asiakkaan kohtelu, hänen mahdollisuutensa itseään koskevien tietojen saantiin ja myös asioiden sujuvuuden parantaminen. Lakiin on lisäksi koottu yksityiskohtia muun muassa julkisuuslaista niin, että laista tulee olemaan hyötyä myös sosiaalitoimen työntekijöille.

Arvoisa puhemies! Kun hallitus antoi esityksen, totesin siinä muutamia vaikeita ja arveluttavia kohtia, joita en voinut niellä suoralta kädeltä. Valiokunnan puheenjohtaja, ed. Vehkaoja käsitteli niistä useita, joten tässä oikeastaan käsittelen vain kahta asiaa.

Ensimmäinen tällainen on se kohta, johon myös ed. Vahasalo puuttui, siis toisaalta lapsen edun turvaaminen silloin, kun lapsi tai perhe on sosiaalitoimen asiakkaana. Toisaalta tässä kohdassa tulisi löytää tasapaino myös sikäli, että perheelläkin, siis vanhemmilla tai huoltajalla, on oikeutensa. Lapsen kasvatusvastuu on kuitenkin aina ensisijaisesti vanhemmilla tai huoltajalla, kuten myöskin aikaisemmin illalla kuvaohjelmia käsiteltäessä todettiin.

Hallituksen esitys jätti nimenomaan tässä suhteessa toivomisen varaa. Ongelma oli myös siinä, että alkuperäisessä esityksessä oli pieni ja teoreettinen mahdollisuus siihen, että sosiaalitoimen yksittäinen työntekijä olisi voinut joissakin tilanteissa tehdä mielivaltaisia ratkaisuja. Valiokuntamme kävikin lain tätä kohtaa perusteellisesti läpi perustuslakivaliokunnan ja hallintovaliokunnan lausuntoihin perustuen ja muotoili lain 10 ja 11 §:n uudelleen. Näissä uusissa muotoiluissa on minusta hyvä, tosin varsin herkkä tasapaino, mutta tasapaino kuitenkin. Olen henkilökohtaisesti näihin pykäliin ihan tyytyväinen. Lapsen etu tulee turvatuksi, mutta vanhempien oikeus heidän välttämättä tarvitsemiinsa tietoi-

hin eri tilanteissa sosiaalitoimen asiakkaana on myös kohtalaisen selkeä.

Toinen merkittävä kohta on lain 20 §. Tässä lainkohdassa puututaan muun muassa pankkisalaisuuteen. On jotenkin ristiriitainen tunne, kun lain tarkoituksena on parantaa sosiaaliasiakkaan asemaa, että kuitenkin hallitus esittää, että mentäisiin asiakkaan pankkitileille ilman asiakkaan lupaa.

Hallituksen esityksen pankkisalaisuutta koskettava kohta on jäänyt valiokuntakäsittelyn jälkeenkin asiallisesti ottaen jokseenkin ennalleen. Jos muuta väitetään, niin se on kyllä itsepetosta. Minusta voidaan kuitenkin perustellusti kysyä, onko pankkitilitietojen avaaminen juuri köyhimpien ja heikommassa asemassa olevien ihmisten kohdalla perusteltua. Lainkohta ei edes millään muotoa takaa sitä, että mahdollisesti huijaava asiakas paljastuisi. Pankkeja ja rahalaitoksia on nimittäin nykymaailmassa aika monta, ja huijaustarkoituksessa rahat on voitu sijoittaa vaikka Timbuktun Osuuspankkiin. Kenelläkään sosiaalityöntekijällä aika ei riitä kaikkien mahdollisten pankkien ja sukanvarsien penkomiseen. Toisaalta tavallinen sosiaalitoimen asiakas kyllä tuo ilman muuta itse taloudelliset tietonsa esiin, eiköhän huono talous ole esimerkiksi toimeentulotuen hakemisen perusta. Todellisia huijareita tämä lainkohta kyllä vain naurattaa.

Sen sijaan on erittäin arveluttavaa, että tämän lainkohdan nojalla pankki saa tiedon siitä, että joku tietty henkilö on sosiaalitoimen asiakas. Saattaa olla, että kyseessä on hyvin tilapäinen toimeentulo-ongelma, joka selviää nopeasti. Asiakas maksaa saamansa toimeentulotuen takaisin ja muutaman kuukauden tai ehkä muutamien vuosien perästä menee pankkiinsa hakemaan mahdollisesti yritysrahoitusta, asuntoluottoa tai muuta vastaavaa. Pankin tiedossa oleva sosiaaliasiakkuus ei varmaankaan ole suositus luoton saantiin.

Niin ikään tämän lainkohdan ongelma on, miten rajataan ne henkilöt, joista sosiaalitoimi perää pankkitietoja. Monissa sosiaalietuuksissa nimittäin myös muun perheen tulot ja omaisuus vaikuttavat myös etuuden saantiin. Kuinka laajasti näitä tietoja voi haalia? Aikamiespojan pankkitiedot, pojan aviovaimon ja lapsen tiedot, perheessä asuvan mummon tiedot? Perhe-käsitettä ei kuitenkaan ole ainakaan tässä laissa määritelty. Sosiaaliviranomaisen harkinnan varaan jää todella paljon.

En kuitenkaan halua olla antamassa viestiä, että hyväksyisin sosiaalietuuksien väärinkäytön. Siksi olemme keskustan valiokuntaryhmässä vastalauseeseemme muotoilleet varsin kömpelön kiertotien, jolla verottaja velvoitetaan auttamaan sosiaalitointa pankkitietojen selvittämisessä. Tuolloin sosiaaliasiakkuus ei tule pankin tietoon. Tulemme esittämään yksityiskohtaisessa käsittelyssä tällaista muutosta.

Valiokunnan mietintöön sisältyy aivan oikea lausuma, että pankkisalaisuudesta ja sen murtamisesta tulisi saada yhtenäiset säännökset, kuten ed. Vehkaoja jo totesi. Toivotaan, että niin tapahtuisi.

Arvoisa puhemies! Vielä yksi tärkeä huomio. Sosiaali- ja terveysvaliokunta teki työtä tämän lain kanssa pitkään ja hartaasti. Tähän on jo aiemminkin puututtu. Lain 30:stä pykälästä 20:tä on jouduttu muuttamaan. Olen vasta ensimmäistä kautta eduskunnassa, mutta ihmettelen, että esitys tuotiin meille näin huolimattomana. Ei ole eduskunnan työskentelyn kannalta ollenkaan tarkoituksenmukaista, että valiokunnan maallikot kirjoittavat pykäliä. (Ed. Huotari: Tämä on vasta toista kertaa eduskunnassa!) — Aivan.

Tässä yhteydessä kiitos valiokunnan puheenjohtajalle sekä koko valiokunnalle. Me olimme monissa asioissa erimielisiä, mutta kun laki hioutui, pääsimme varsin mukavasti yksimielisyyteen siitä, että nämä ja nämä asiat täytyy korjata. Ihan muutamia kohtiahan sinne jäi, joista vastalauseita tehtiin. Minä voin todeta, että valiokunta teki kovaa työtä, mutta hyvää työtä sellaisena tiiminä, että siihen oli ihan mukava kuulua.

[20] **Pehr Löv /r:** Värderade talman, arvoisa puhemies! Lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården kommer att trygga socialklientens ställning i betydande grad enligt med grundlagen. Man kunde säga mycket om den här lagen, men på grund av den sena timmen skall jag tala ganska kort. Vi behandlade den länge och väl och i många skeden så jag tror att vi skulle ha klarat oss med en litet snabbare ordning, men vi måste ändå vara nöjda. Slutresultatet blev bra och innehåller framför allt alla de förtydliganden som förvaltningsutskottet och grundlagsutskottet i sina utlåtanden påpekat om. Lagen är till alla delar grundlagsenlig. Bland annat de minderårigas förbättrade rätt att självständigt sköta sina angelägenheter har fått tydliga bestämmelser, utan att man samtidigt tummar för mycket på vård-

nadshavarnas möjligheter att ta del i den processen. Socialmyndigheterna har fortfarande rätt att bedöma när också föräldrarna skall få del av socialprocesser osv.

Socialombudsmän kommer till kommunerna. Jag tycker att det här är ett bra system i det här läget. Vi skall komma ihåg att alternativet med länsstyrelser skulle ha varit ett klumpigt instrument. Vi har mycket få länsstyrelser numera i vårt land och vi skulle ha behövt många socialombudsmän i varje län för att över huvud taget kunna fungera. Den resursen gick inte att uppbringa. Nu kommer de närmare klienterna, de här socialombudsmännen skall ge information och de skall hjälpa klienterna. Framför allt skall de årligen rapportera till kommunstyrelserna om hur socialklienterna har fått service, det blir alltså en betydande effektivering av systemet.

Sedan till den beramade banksekretessen och upplösningen av den. Jag vill påminna om att det är sagt att den skall användas endast i extrema situationer och endast vid uppenbara misstankar. Genom det här förfaringssättet så skall det inte ha en stämplande effekt, och kommer inte att ha. Det har däremot en förebyggande effekt och ökar tillförlitligheten och trovärdigheten i socialarbetet. Det är ett välkommet nytt verktyg. Jag har personligen talat med många socialarbetare och jag har fått den bilden att majoriteten klart välkomnar den här möjligheten. Den ökar rättvisan, men vi skall inte tro att vi kan avlägsna all grå ekonomi med den här lagen. Det är inte heller meningen. Därför har vi också skrivit en kläm, där vi hoppas att regeringen fortsätter med lagstiftningsarbetet som gör det möjligt att behandla alla människor likvärdigt i det här avseendet, också inom andra sektorer.

Arvoisa puhemies! Pankkisalaisuuspykälästä ja sen avaamisesta sanoisin sen, että tällä on selvästi ennalta ehkäisevä vaikutus. Se ei voi leimata ketään, koska annetaan mahdollisuus kaikille antaa tietoja. Sen mukaan on perustuslakivaliokunta myöskin tulkinnut tämän kohdan, ja se on ihan lainmukainen pykälä. Sanoisin, että se ei estä luottamuksellista kanssakäymistä, koska jos käyttäytyy asiallisesti eikä ole syytä epäillä, niin millä tavalla se voisi häiritä luottamuksellista asiointia sosiaalivirastossa, sitä täysin en voi käsittää, joten, arvoisa puhemies, olen sitä mieltä, että laki tässä lopullisessa muodossa on varsin hyvä väline ja parantaa ehdottomasti sosiaaliasiakkaan asemaa ja turvallisuutta huomattavalla tavalla.

21 **Esa Lahtela /sd:** Arvoisa herra puhemies! Täältä paikalta ihan muutama sana. Ensinnäkin yksityiskohtaisessa käsittelyssä tulen kannattamaan ed. Marjaana Koskista hänen ehdotuksessaan vastalauseen 2 osalta.

Minusta pankkisalaisuuspykälän avaaminen on kuitenkin hyvin arveluttavaa, vaikka monet edustajat ovat puhuneet ja vakuutelleet, miten tämä on turvallista. Kuitenkin tässä tapahtuu sillä tavalla, jotta tässä syyllistetään etukäteen ihmiset joka tapauksessa jo tämän lain hyväksymisen yhteydessä. Minä väitän kuitenkin sillä tavalla, että keskimäärin köyhemmät ihmiset ovat rehellisempiä ihmisiä. He ovat ikänään paljon vähemmin huijanneet kuin rikkaat ihmiset tai käyttäneet epävarmoja konsteja rahan hankkimiseen. Sen takia minusta tässä lähdetään väärästä päästä. Minusta pitää lähteä rikkaiden päästä tutkimaan, mistä on kasattu rahat, joita ei työllä ole pystytty hankkimaan. On omaisuuksia haalittu hirveät määrät ja on komeat talot ja kaikkea mahdollista kamaa. Todennäköisesti siellä löytyy paljon enemmän ja isompia semmoisia summia, jotka on vilpillisin keinoin tai rajamailla olevin keinoin hankittu. Sen takia minä en tämän tyyppistä hyväksy, että syyllistetään.

Nimittäin tänä päivänä on jo keinot olemassa, millä tavalla, jos epäillään ihmistä, jotta hän ottaa sosiaalitoimistosta laittomin perustein varoja, hänet saadaan kiinni. Minusta sen pitää mennä sieltä kautta. Pitää luottaa ihmisiin siinä vaiheessa, kun anotaan, eikä lähteä jo etukäteen tekemään semmoista, että kaikki voidaan penkoa auki sieltä.

22 **Tuula Haatainen /sd:** Arvoisa herra puhemies! Ed. Esa Lahtelan puheenvuoroon täytyy sanoa, että se nyt oli silkkaa hölynpölyä, että rikkaat muka olisivat enemmän epärehellisiä kuin köyhät. Niinhän se jako ei mene, mutta köyhällä on vain mahdollisuus tehdä pienempiä rötöksiä. Ehkä se niin päin menee.

Lähden tästä laista puhuessani liikkeelle lapsen asemasta. Haluaisin tuoda tähän myös sen näkökulman, joka usein unohtuu, kun puhutaan vanhemmuudesta, että biologinen vanhemmuus ei aina merkitse sitä, että biologiset vanhemmat toimisivat lapsensa parhaan tai lapsen edun mukaisesti. Silloin lapsen huoltajuus on järjestettä-

vä toisin siitäkin huolimatta, että vanhemmuus kuitenkin aina säilyy ja lapsella on oikeus aina omiin biologisiin vanhempiinsa. Minun nähdäkseni lakiesityksessä lasten ja nuorten asema vahvistuu lasten ja nuorten itsemääräämisoikeudesta ja alaikäisen kuulemisesta säädettyjen pykälien myötä. On hyvä pitää huolta siitä, että lapsen edun edelle ei mene sen enempää vanhempien oman edun tavoittelu kuin virkamiesten väärinkäytökset. Käytäntö itse asiassa lopullisesti määrittelee sen, kuinka toimiva laki on näissä kovin monimutkaisissa tilanteissa.

Laissa on paljon hyvää. Tässä on paljon puhuttu sosiaaliasiamiesjärjestelmästä, joka tulee käyttöön. Nyt päätettiin, että se tulee kuntatasolle. Näkökulma siinä on yksinkertaisesti se, että kunnat ovat lähempänä kuin läänit, ja ehkä tätä kautta kuitenkin on helpompi järjestää ihmisille sellainen sosiaaliasiamiesjärjestelmä, joka myös toimii lähellä. Puolueettomuus on hyvin tärkeää, ja tietysti kun tullaan pieniin kuntiin, on sekin rehellisesti katsottava, että siellä välttämättä puolueettomuus ei aina toimi. Näissä tilanteissa toivoisi tietysti, että pienet kunnat käyttäisivät mahdollisuutta kuntarajojen yli menevään yhteistyöhön. Se on varmasti resurssien käytön kannalta hyvin järkevää.

Hyvä asia on myös se, että asiakkaalle tulee oikeus saada selvitys toimenpidevaihtoehdoista ja asiakkaalle on tehtävä aina palvelu- ja hoitosuunnitelma. Erityisen tärkeää tämä on vammaisten ja vanhusten kohdalla, sillä siltä suunnalta tulee hyvin paljon kritiikkiä, että he eivät tiedä oikeuksiaan, saati sitten sitä, mitä heille kulloinkin ollaan tekemässä ja suunnittelemassa.

Pankkisalaisuudesta on kovasti keskusteltu, ja tämähän on ollut lain kulmakivi ja vaikein kysymys. Kädenvääntöä on käyty siitä, lähteekö tämä liikkeelle asiakkaan epäilemisestä vai onko näkökulmana se, että kaikkia kohdellaan samasta lähtökohdasta. Asiaa voi tavallaan tarkastella näistä kaikista näkökulmista yhtä aikaa.

Näinhän se on, että viime vaalikaudella ed. Ben Zyskowiczin toimesta pistettiin käyntiin selvitys sosiaaliturvan väärinkäytöksistä, ja sen tuloksena Kela ja Stakes selvittelivät väärinkäytöksiä. Päädyttiin siihen, että sosiaaliviranomaisten tietoon tulleet väärinkäytökset ovat 35 miljoonan markan luokkaa vuositasolla, ja arvellaan, että se asettuu jonnekin 100 miljoonan markan kieppeille kokonaisuudessaan, kun otetaan tietoon tulemattomat väärinkäytökset myös huomioon. Mutta jos toisaalta tätä lukua verrataan harmaaseen talouteen ja talousrikollisuuteen, jota vuosittain tapahtuu, siinä menetettävät varat ovat jo 20 miljardia markkaa vuodessa. Silloin puhutaan sellaisista summista, että sosiaaliturvan väärinkäytökset näyttävät lähinnä lillukanvarsilta sen rinnalla.

En puolustele sosiaaliturvan väärinkäytöksiä. Minusta jokaisen tulee saada sosiaaliturva ja oikeutensa samojen sääntöjen ja lähtökohtien perusteella, mutta tätäkään väärinkäytösuhkaa ei pitäisi käyttää suhteettoman suurena ja väärinkäytösuhalla ikään kuin leimata kaikkia sosiaaliturva-asiakkaita potentiaalisiksi rikollisiksi. En usko, että tätä ihan halutaankaan, mutta sellainen mielikuva on varmasti monelle tämän keskustelun aikana syntynyt.

Osin sosiaaliturvan väärinkäytöskeskustelun seurauksena myös tähän lainsäädäntöön tuli pankkipykälä, pankkisalaisuuskohta, jossa siis sosiaalityöntekijän on mahdollista tarkistaa pankista sosiaaliasiakkaan tilitiedot siinä tapauksessa, että hän perustelluista syistä epäilee, että kaikki tiedot eivät ole tulleet hänen käyttöönsä.

Valiokunnassa tästä keskusteltiin pitkään ja keskustelu kilpistyi tämän ympärille. Tätä momenttia ei saatu pois, vaikka monen tahto niin olisi ollutkin. Siitä syystä jouduimme miettimään yhdessä sellaista muotoilua, jolla voitaisiin mennä eteenpäin siten, että pankkisalaisuuden murtamiseen ei oitis astuttaisi, kun sosiaalitoimen asiakas sisään ovesta virkailijan luokse astuu.

Lähtökohtana on edelleen se, ed. Huotari, että asiakas tuo itse tietonsa, niin kuin tähänkin saakka. Tämän on oltava lähtökohtana, ja tarkistamismahdollisuus on vasta viimesijainen keino. Sitä on tiukennettu valiokuntatyöskentelyn kautta siten, että siitä on tehtävä erillinen viranomaispäätös, josta on olemassa myös valitusoikeus. Tiedonsaannin hakemista ei myöskään voi antaa jollekin toiselle tehtäväksi, delegoida eteenpäin. Tämäkin poistettiin laista, vaikka hallituksen esityksessä se aiemmin oli. En oikein usko, että jokaisen sosiaalityöntekijän resurssit riittävät siihen, että hän jokaisen kohdalla alkaa soitella pankkiin ja tarkistaa tilitietoja. Sen verran luotan tähän ammattikuntaan ja myös sen etiikkaan, että he eivät ihan oitis tällaisiin toimenpiteisiin ryhdy.

Myönnän, että tämä on ollut vaikea ja periaatteellinen kysymys, mutta itse näen, että kun sitä

on tällä tavoin tiukennettu, sen kanssa voidaan elää. Tässä on myös parannettu sosiaalitoimen asiakkaan asemaa näissä tilanteissa. Voi tietysti olla myös, että tällä on ennalta ehkäisevä vaikutus siihen, että tietoja ei pimitettäisi. Millään lainsäädännöllä emme koskaan saa tilannetta sellaiseksi, etteivätkö jotkut vilppiin syyllistyisi. Ne, jotka siihen syyllistyvät, myös keinoja keksivät. Mutta tässäkin on muistettava, että summat ovat kuitenkin aina varsin pieniä ja näillä mässäily ei auta asiaa yhtään eteenpäin.

Minusta tämä lakikokonaisuus tällaisenaan valiokunnasta ulos tulleena on hyvä, joskin tämä työ on ollut varsin pitkä ja piinallinen siitä syystä, että tähän on jouduttu, sanoisin, liian moneen pykälään tekemään muutoksia ja korjauksia hallintovaliokunnan ja perustuslakivaliokunnan esitysten pohjalta.

23 **Inkeri Kerola /kesk:** Arvoisa herra puhemies! Ensinnäkin toivon, että saan täältä paikaltani puhua, koska puheeni on typistynyt vain kahteen asiaan. Kaikki muut asiat ovat tämän illan aikana tulleet jo käsitellyiksi.

Asiakkaan ja sosiaalihuollon henkilöstön vuorovaikutuksen ja yhteistyön selkiinnyttämisen funktio tulee esille valiokuntamme mietinnöstä selkeästi. Tässä yhteydessä haluankin valiokuntamme puheenjohtajalle esittää kiitoksen, että siitä sekamelskasta viimein mietintö saatiin. Se oli todella tuskallinen tämä meidän työurakkamme.

Käsittelen lyhyesti siis vain kahta asiaa, josta ensimmäinen on sosiaaliasiamiesjärjestelmä. Sen luominen on totta puhuen mielestäni kuntia rasittava toimenpide. Ilman viivytystä luvattu apu ei liene tämänhetkisillä henkilöresursseilla mahdollista. Mahdollisimman laaja työkenttä sosiaaliasiamiehelle takaa henkilöstön lisätarpeen aivan varmasti. Takaahan valiokunnan mietintö yksin sivun mittaisen tehtäväluettelon sosiaaliasiamiehelle.

Toinen asia, johon haluan puuttua hieman eri näkökulmasta, on pankkisalaisuus, josta on paljon tänä iltana puhuttu. Sen avaamista koskevassa asiassa otti ed. Ihamäki aivan oikein esille muutkin ryhmät kuin toimeentulotukiasiakkaat. Käytännössä löytyy esimerkkejä siitäkin jopa, että sosiaaliviranomaiset liiankin innokkaasti ovat tutkineet juuri esimerkiksi dementikkojen pankkitietoja suurempien hoitomaksujen toivossa ehkä.

Pankin kautta saatavien tilitietojen helppous ja halpuus ei liene kauan kuitenkaan voimassa. Maksulliset palvelut tulevat aivan varmasti tuota pikaa käyttöön pankkisektorilla, ja silloin kynnys tietojen tonkimiseen luonnollisesti pankkien kautta kasvaa.

Lopuksi, arvoisa puhemies, tasan kello 1, vähän yli, yhdyn 3. vastalauseen kannattajien joukkoon.

24 **Marjatta Vehkaoja /sd:** Arvoisa puhemies! Haluan tässä keskustelun lopuksi kiittää kaikkia siihen osallistuneita. Olen yllättynyt siitä, että yön myöhäisinäkin tunteina keskustelu on pysynyt näin asiallisena, vaikka moni kohta olisi tarjonnut mahdollisuuksia paljon kiivaampaankin otteluun.

Toinen käsittely tässä asiassa tapahtuu vasta kesäloman jälkeen, joten voimme uusin innoin ja rinnoin tulla jatkamaan tätä keskustelua. Uskon, että kesän aikana saattaa kerääntyä näiden tässä nyt kohta päätettävien pykälien jäljiltä jo uutta tulkintaakin, johon voimme sitten ottaa tuorein voimin kantaa syyskuussa, koska tarkoituksena todella on työstää tätä materiaalia koulutusta ja ohjeita varten jo kesän aikana.

Yleiskeskustelu päättyy.

Toinen varapuhemies: Asian käsittely keskeytetään.

2) Eduskunnan tilintarkastajien kertomus vuodelta 1999

Mietintöjen pöydällepano
Kertomus K 7/2000 vp
Valtiovarainvaliokunnan mietintö VaVM 14/2000 vp

Mietintö pannaan pöydälle puhemiesneuvoston ehdotuksen mukaisesti seuraavaan täysistuntoon.

Toinen varapuhemies: Eduskunnan seuraava täysistunto on tänään keskiviikkona kello 10.

Täysistunto lopetetaan keskiviikkona 21 päivänä kesäkuuta kello 1.04.

Pöytäkirjan vakuudeksi:

Seppo Tiitinen